

OVER TAAL

- 115** Interview
Ton Fouwels: 50 jaar redactielid - Marianne Boone
- 118** Taalwerk
Vijftig jaar Over taal in Vlaanderen - Filip Devos
- 121** Taalkronkels
De toekomst van het verleden - Filip Devos
- 122** Idioom & Co
We krijgen mettertijd allemaal een druktoetstelefoon - Albert Oosterhof
- 124** Broodje taal
Vijftig jaar taalzorg in Over taal - Els Hendrickx
- 126** Interview
Over taal in interviews - Filip Devos
- 129** Taalwerk
Van Taalbeheersing tot Over taal: vijftig jaar mensenwerk - Hugo Brouckaert
- 132** Dossier
Mensen die het kunnen weten. Vijftig jaar taalbeleid en taaladvisering - Ruud Hendrickx
- 135** Te boek
'Musts' in de neerlandistiek - Filip Devos
- 139** Column
Begin nooit een tijdschrift! - Hugo Brouckaert
- 140** Quiz over taal
Test uw kennis van 50 jaar Over taal - Natalie Hulsen

Tijdschrift over taal,
tekst en communicatie

Interview

Ton Fouwels: 50 jaar redactielid

MARIANNE BOONE

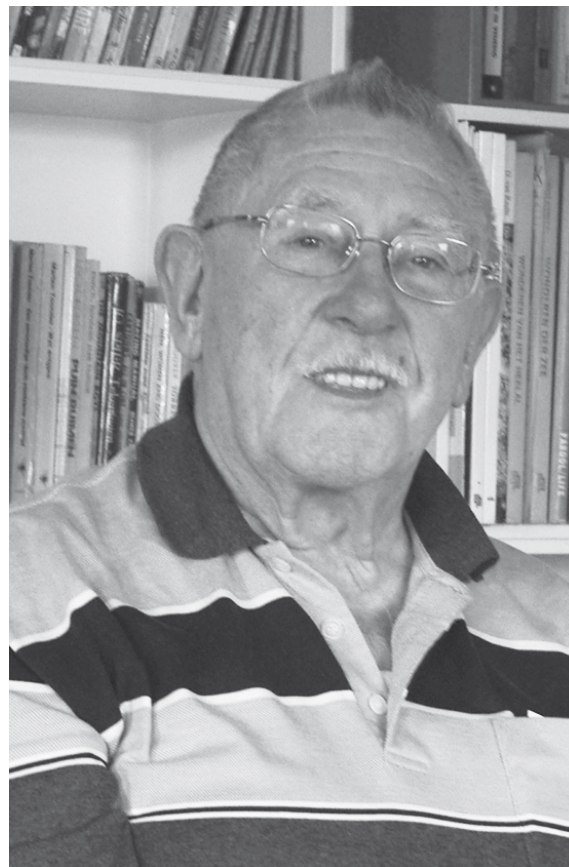
Hij stond aan de wieg van Taalbeheersing in de administratie in 1962. Nu, 50 jaar later, is hij nog altijd actief in de redactie van Over taal, de opvolger van Taalbeheersing in de praktijk en Taalbeheersing in de administratie.

Ton Fouwels is Amsterdammer van geboorte, volgde een opleiding vertaler Italiaans, en via een omweg over Luxemburg, kwam hij in Brussel terecht, waar hij de vrouw van zijn leven ontmoette. Die vrouw heeft hem bij Taalbeheersing in de administratie gelanceerd. Een gesprek met de nestor van de redactie.

Ton, hoe ben jij eigenlijk bij Taalbeheersing in de administratie terechtgekomen?

Dat is een lang verhaal. In 1957 was ik onder andere aan de slag bij uitgeverij Elsevier in Amsterdam. Maar ik was uitgekeken op mijn baan en zat te zoeken in advertenties tot ik op een goeie dag een advertentie zag voor een corrector bij de Publicatiedienst van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (de EGKS, de voorloper van de EEG) in Luxemburg. Dat leek me wel wat. Ik deed mee aan het examen en kon beginnen. Het was een interessante baan, waarin ik veel mogelijkheden kreeg om me te ontplooien, maar het probleem was dat mijn contract jaarlijks verlengd moest worden.

Toen ik in 1960 op een keer in Brussel bij de Standaardboekhandel op de avenue Adolphe Max naar binnen liep, viel mijn oog op een uitgave van de EEG. Groot

was mijn verbazing toen ik merkte dat die publicatie vol taal- en zetfouten stond. Ondernemend als ik was, ben ik met die publicatie naar de directeur-generaal van de administratie van de EEG gegaan en heb hem die publicatie voorgelegd. Hij kon mijn kritiek alleen maar beamen. Ik mocht tijdelijk bij hem in Brussel beginnen te werken en nadat ik een examen had afgelegd, kon ik aan de slag bij de Publicatiedienst van de EEG. En op die publicatiedienst kwam ik Babs tegen, die daar werkte als secretaresse van de Nederlandse vertaalafdeling en mij meenam naar de eerste redactievergadering van *Taalbeheersing in de administratie*. Daar is niet al-

leen mijn medewerking gedurende 50 jaar uit voortgekomen, daar is ook mijn huwelijk aan ontsproten.

In de jaren 60 was de kwaliteit van het Nederlands op radio en tv veel slechter dan nu. We zijn er erg op vooruitgegaan.

En die eerste redactievergadering, hoe was die?

Het waren de pioniers van *Taalbeheersing in de administratie* die daar samenkwamen. Willy Penninckx leidde de vergaderingen. Hij werkte als revisor bij de Nederlandse vertaalafdeling van de EEG. Verder waren daar Paul Buyse, die voor de Senaat werkte, Jan Verhasselt, pater Frans Claes en Maarten van Nierop, die bij de krant *De Standaard* zijn taalrubriek had, en een vertegenwoordiger van uitgeverij UGA. Mijn rol was de teksten nakijken en druktechnisch de kopij voor de uitgever klaarmaken.

Zij waren allemaal begaan met het Nederlands in de administratie, dat wemelde van kromme zinswendingen onder invloed van het Frans. *Taalbeheersing in de administratie* moest de ambtenaren tonen hoe het beter kon. Het blad werd dan ook op grote schaal onder de Belgische ambtenaren verspreid.

Hoe pakten jullie dat aan?

Wel, we wilden het goede voorbeeld geven. Verhasselt had bijvoorbeeld een voor- en na-rubriek, waarbij hij in de linkerkolom de originele – foutieve – tekst zette en in de rechterkolom de verbeterde tekst. Zo konden onze lezers zien hoe het moest. We kwamen een keer per maand samen. In het begin was dat bij Willy Penninckx op zijn kantoor bij de vertaaldienst. Later vonden onze redactievergaderingen plaats bij UGA, aan de Guimardstraat in Brussel. Het was een gezellige sfeer. Het eerste nummer, moet ik zeggen, was slecht qua opmaak, maar al snel kwam UGA met beter papier, een betere opmaak, een beter formaat, enzovoort. Het was een groeiproces.

Ton, wat vond jij als Nederlander van die discussies over het Nederlands in Vlaanderen?

In het begin vond ik dat vreemd en vond ik het eigenlijk allemaal onzin. Maar dat kwam omdat ik de voorgeschiedenis van de taalsrijd niet kende. Naderhand ben ik me daarin gaan verdiepen. Ik heb gelezen over de situatie van het Nederlands in Vlaanderen in de 19de eeuw, en over het leger, waar de officieren bijna allemaal Franstaligen waren. Bij de stichting van België was het Frans dominant bij de overheid en in de administratie. In het leger bijvoorbeeld begrepen de Vlaamse soldaten vaak de bevelen van hun Franstalige oversten niet.

Nu, in 1960 was de situatie stevig geëvolueerd, maar de Franse relicten in overheidsteksten waren overal aanwezig. Opvallend was ook de slechte kwaliteit van het Nederlands in de leerboeken die op school gebruikt werden. We hebben ook acties ondernomen om het taalgebruik in het onderwijs te verbeteren.

Als Nederlander kon ik me in het begin bij de hele taalsituatie in Vlaanderen niets voorstellen. Nu, Nederlanders kunnen erg verwaten zijn als het op taal aankomt. Maar het grote voordeel dat zij hebben, is dat ze, naast het dialect dat ze vaak spreken, vlot kunnen teruggrijpen naar een standaardtaal in formele en meer informele taalsituaties. Bij Vlamingen lag dat in de jaren 60 veel moeilijker. Als voorbeeld van dialectgebruik in Nederland geef ik vaak mijn favoriete Amsterdamse uitdrukking: *Zet je gassie op je knar* voor *Zet je pet op je hoofd*.

Nu ben ik Pools aan het leren. Ik vond het vervelend dat ik geen woord met onze werkster kon praten.

Heb jij het Nederlands zien evolueren?

Zeer zeker, in positieve zin. In de jaren 60 was de kwaliteit van het Nederlands op radio en tv veel slechter dan nu. We zijn er echt op vooruitgegaan. Vlaanderen heeft duidelijk een eigen standaard ontwikkeld.

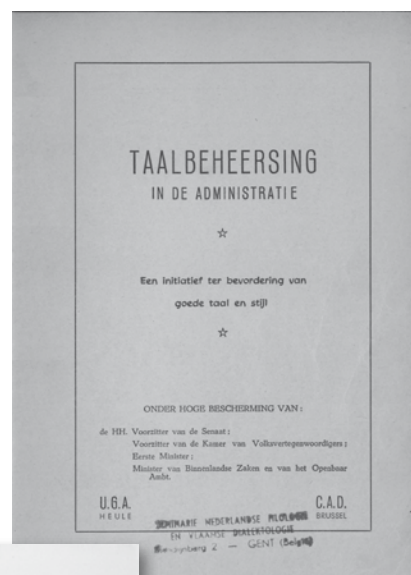
Ton, je hebt 50 jaar trouw bijna alle redactievergaderingen bijgewoond en met de nodige acribie en accurate de kopij en proeven voor elk nummer nagekeken. Dat is een serieuze tijdsinvestering, terwijl je een gezin hebt met drie kinderen en ondertussen negen kleinkinderen. Wat zijn jouw drijfveren geweest?

Ik ben een minnaar van taal. Ik heb ook, toen ik op de publicatiedienst van de EEG in Brussel werkte, voor de president persoonlijke, snelle, niet-officiële vertalingen gemaakt. Ik spreek Nederlands, natuurlijk, en daarnaast trek ik me ook uit de slag wat Frans, Duits, Engels, Italiaans, Spaans en Nieuwgrieks betreft.

En nu ben ik Pools aan het leren; ik vond het vervelend dat ik geen woord met onze werkster kon praten.

Als kind wilde ik bruggenwachter worden. Dan had ik veel tijd om te lezen ...

Cover van *Taalbeheersing in de administratie*, losbladig in A5-formaat. Ook de eerste jaargangen van *Taalbeheersing in de praktijk* verschijnen nog losbladig; periode 1962-1988.

Cover van het eerste ingebonden nummer van *Taalbeheersing in de praktijk*, nr. 1 van jaargang 28 (1989), in A5-formaat; periode 1989-1997.

LINKS

Cover van het eerste nummer van *Over taal*, nr. 1 van jaargang 37 (1998), ingebonden in A4-formaat; periode 1998-2011.

RECHTS

Cover van het jubileumnummer van *Over taal*, nr. 5 van jaargang 50 (2011).

Vijftig jaar *Over taal* in Vlaanderen

FILIP DEVOS

De geschiedenis van Over taal en zijn voorgangers, Taalbeheersing in de administratie en Taalbeheersing in de praktijk, die meteen een geschiedenis van vijftig jaar taal in Vlaanderen zal worden, moet nog geschreven worden. In deze bijdrage proberen we daarom naar aanleiding van de jubileumjaargang enkele feiten en feitjes op een rij te zetten. Grasduinend in vijftig jaargangen is dit overzichtje tot stand gekomen. Het beoogt dus zeker geen volledigheid.

1962-1984: Taalbeheersing in de administratie

In juni 1962 verschijnt op initiatief van Paul Buyse en Willy Penninckx, taalamttenaren in respectievelijk de Raad van State en de (toenmalige) EEG, het eerste nummer van *Taalbeheersing in de administratie*. 'Dit nieuwe tijdschrift', aldus de redactie, 'wil een hulpmiddel zijn voor hen, die zich als ambtenaar, magistraat, officier, leraar, kortom door de eisen van hun vak, hun beroep en hun maatschappelijke functie voor de verplichting gesteld zien vooral het geschreven Nederlands zo zuiver mogelijk te hanteren.' Verder is sprake van de 'actieve steun' 'van overheidswege'.

Van 1962 tot 1988 zou het (oorspronkelijk maandelijks) tijdschrift losbladig verschijnen als een naslagwerk voor Vlamingen op het gebied van de Nederlandse taalzorg.

Tot de redactie behoorden zeker (voor zover dit nog te achterhalen is): P. Buyse, A. Fouwels, W. Penninckx, M.

Van Nierop en J. Verhasselt. Vijftig jaar later maakt A. (Antoon, kortweg Ton) Fouwels nog altijd deel uit van de redactie.

De auteursnamen onder de bijdragen worden in den beginne afgekort (J. Vg., B.J., F.D.H., W. Px, C.B., A.W.t. H., J.V., M.v.N., A.D.M. enz.), wat de identificatie van de auteurs niet makkelijk maakt. De eerste bijdragen behandelen 'Purisme' en 'Zuidnederlands'.

Van de losbladige editie 1962-1988 verschijnen samen 5023 bladzijden in de volgende zes rubrieken ('in handige verzamelmappen'):

- I Algemeen: blz. 1 t.e.m. 1246
- II Termen en wendingen: blz. 1 t.e.m. 1702
- III Proeve van tekstverbetering: blz. 1 t.e.m. 310
- IV Documentatie: blz. 1 t.e.m. 552
- V Varia: blz. 1 t.e.m. 156
- VI Adviezen van de Raad voor Taaladvies: blz. 1 t.e.m. 88

1972: 'Op 5 december 1972 werd *Taalbeheersing* naar aanleiding van zijn tienjarig bestaan in de bloemetjes gezet op het *kasteel van Ham* te Steenokkerzeel' (I 401). Paul Buyse krijgt uit naam van Zijne Majesteit de Koning de versierselen van officier in de Kroonorde overhandigd. Willy Penninckx eindigt zijn toespraak namens de redactie met de woorden: 'Voor het behoud van onze culturele identiteit in Europa zullen we een sterk taalbewustzijn nodig hebben. Zonder taalbeheersing is taalbewustzijn ondenkbaar. Daarom is het de hoop van de redactie nog in lengte van jaren op vruchtbare wijze te kunnen bijdragen tot het behoud en de bloei van onze taal in de overheidsdiensten en daardoor in het gehele land.

De taal is immers, dames en heren, als een vrouw: we houden van haar, maar we beheersen ze... nooit helemaal.'

1973: de Visser-Neerlandiaprijs 1972 van het Algemeen Nederlands Verbond gaat naar Paul Buyse, 'oprichter en directeur van *Taalbeheersing in de administratie*, voor zijn baanbrekend werk voor een goed Nederlands taalgebruik, vooral in de overheidsadministratie' (I. 421).

1979: '*Taalbeheersing* rouwt om het heengaan van redactielid en medewerker Maarten van Nierop, hier en elders ook, zo niet beter bekend als *M.v.N.*' 'Hij behoorde tot de initiatiefnemers van dit tijdschrift, heeft er vele bijdragen in verzorgd, was een ijverig redactielid' (I. 719).

1982: '20 jaar taalbeheersing'; de resultaten van een enquête verschijnen: '79,9 % van de lezers vindt *Taalbeheersing in de administratie* zonder meer een goed tijdschrift' (I. 953). Vanaf september-oktober 1982 wordt de publicatiedatum vermeld op de losbladige uitgave. Er verschijnt een *Gids voor de nummers 1 t/m 199* (1962-1982), verzorgd door Louisa Van den Bruele-Sterck.

1987: er verschijnt een 'in memoriam Jan Verhasselt (1905-1987)': 'Verhasselt is sinds het ontstaan van het blad in 1962, tot enige tijd voor zijn dood, een twintigtal jaren lang, een van de trouwste leden van de redactie en ongetwijfeld de meest produktieve medewerker van *Taalbeheersing in de administratie* geweest' (I. 1207).

1985-1997: Taalbeheersing in de praktijk

1985: in januari 1985 wordt het blad omgedoopt tot *Taalbeheersing in de praktijk*. Het richt zich voortaan tot lezers die 'niet langer alleen maar over de *zuiverheid* van de taal bezorgd zijn', maar die ook belangstelling hebben voor 'een goed gebruik van de taal als communicatiemiddel'. 'De jongste jaren is dit tijdschrift zijn doelgroep – 'de ambtenaar' – en zijn doelstelling – 'vooral het geschreven Nederlands zo zuiver mogelijk (leren) hanteren' – ruimer beginnen te zien.'

Er verschijnt een 'Ten geleide': onder de titel 'Taalbeheersing in de administratie' heet nu 'TAALBEHEERSING IN DE PRAKTIJK'. De naamsverandering komt er na 23 jaar, 209 nummers en ruim 3300 bladzijden.

1989 (jrg. 28): het tijdschrift verschijnt niet langer losbladig, maar er zijn voortaan vijf ingebonden nummers per jaargang. Een abonnement kost 1041 frank. Het tijdschrift verschijnt 'onder hoge bescherming van de Vlaamse Raad'.

Directeur: Paul Buyse; algemeen secretaris: Johan Nootens; redactiesecretaris: Willem Muylaert; redactie: Eugène Berode, Clem Bit-

tremieux, Frans Claes, Jan Demol, Antoon Fouwels, Guido Geerts, Alfons Maes, Willem Muylaert, Paul Nechelpuut, Willy Penninckx, W. Plouvier. Er verschijnen 164 blz. Er verschijnt een 'klapper' op de nummers 201-229 (jaargangen 1983 t/m 1988).

1990 (jrg. 29): er verschijnen 164 blz.

1991 (jrg. 30): Ruud Hendrickx treedt toe tot de redactie. Willy Penninckx krijgt in juni de Orde van de Vlaamse Leeuw. Hugo Brouckaert spreekt de laudatio uit. Zijn tekst verschijnt kort nadien in *Nederlands van Nu*. De eerste (en enige) Taaltrofee van het tijdschrift wordt uitgereikt aan Louis Vanvelthoven, voorzitter van de Vlaamse Raad. Redactielid Jan Demol overlijdt. Er verschijnen 160 blz.

1992 (jrg. 31): Hugo Brouckaert treedt toe tot de redactie. Vanaf het laatste nummer kost een abonnement 1145 frank. Er verschijnen 161 blz.

1993 (jrg. 32) en **1994** (jrg. 33): er verschijnen 160 blz.

1995 (jrg. 34): vanaf nr. 2 verlaat W. Plouvier de redactie. Er verschijnen 160 blz.

1996 (jrg. 35): Willy Penninckx overlijdt in november 1996. 'De motor, de spil van de redactie' noemt Paul Buyse hem in zijn 'In memoriam' in het nr. 1 van 1997. Er verschijnen 168 blz.

1997 (jrg. 36): Clem Bittremieux verlaat de redactie. Er is geen redactiesecretaris meer. Er zijn nog 11 redactieleden. Er verschijnen 164 blz. Vanaf nr. 4 staat het tijdschrift 'onder de hoge bescherming van het Vlaams Parlement'. In nr. 5 kondigt de redactie een nieuwe benaming aan. 5576 bladzijden zijn tot nu toe verschenen.

Alle (oud-)redactieleden (chronologisch):

Paul Buyse (†1999), Willy Penninckx (†1996), Antoon (Ton) Fouwels, Jan Verhasselt (†1987), Clem Bittremieux (†2003), Jan Demol (†1991), Guido Geerts, Paul Nechelpuut, W. Plouvier (†19??), Maarten van Nierop (†1979), Johan Nootens, Willem Muylaert, Eugène Berode (†2011), Frans Claes (†2006), Alfons (Fons) Maes, Ruud Hendrickx, Hugo Brouckaert, Marianne Boone, Geert Craps, Sylvianne De Schepper, Natalie Hulsen, Filip Devos, Piet Creten, Maité Gardedieu, Albert Oosterhof

1998-2011: Over taal

Vanaf januari 1998, na 36 jaargangen en 5576 bladzijden, heet het vroegere *Taalbeheersing* gewoon *Over taal*. Het blad was, aldus de toenmalige redactie in het laatste nummer van 1997, 'dringend aan vernieuwing en verjonging toe'. Het redactionele beleid was van een 'verbijsterende eenvoud': 'wij willen een blad maken voor al die Vlamingen die het Nederlands als een vanzelfsprekendheid ervaren en die er dag in dag uit in leven en mee werken'.

1998 (jrg. 37): het tijdschrift verschijnt in een nieuw (A4-)formaat. Er is een gedeeltelijk nieuwe redactie: Marianne Boone (nieuw), Hugo Brouckaert, Geert Craps (nieuw), Ton Fouwels, Fons Maes, Johan Nootens (nieuw). Een abonnement kost 1145 frank. Voor het eerst is er een adviesraad: Paul Buyse, Frans Claes, Guido Geerts, Ruud Hendrickx, Willem Muylaert (allen vroegere redactieleden) en Marianne Van Scherpenzeel (nieuw). In het eerste nummer verschijnt onder de titel 'Vaneigens' een edito. Er verschijnen 120 blz. Dit jaar verschijnt een klapper voor de jaargangen 28 tot en met 36 (1989 tot en met 1997), bijgewerkt door Josette Lecomte. Vanaf nu wordt jaarlijks ook een *Klapper* gemaakt en aangevuld (door Hugo Brouckaert).

1999 (jrg. 38): in nr. 1 verschijnt een 'In memoriam' voor Paul Buyse. 'Paul Buyse behoorde tot de generatie die na de Tweede Wereldoorlog opkwam voor de rechten van de Nederlandse taal bij de overheid en leverde in talrijke publicaties baanbrekend werk op het gebied van taalzorg, niet het minst als directeur van *Taalbeheersing in de praktijk*, de voorganger van ons blad.' Er verschijnen 120 blz.

2000 (jrg. 39): er verschijnt een dubbelnummer (nr. 4/5) waarin het einde van 'Joops column' aangekondigd wordt. Er verschijnen 110 blz.

2001 (jrg. 40): in nr. 1 treedt Sylvianne De Schepper toe tot de redactie en verlaat Johan Nootens de redactie. Hij gaat naar de redactieraad. Een abonnement kost 29,69 euro (1198 fr.). Voor het eerst verschijnt de etymologierubriek van Marlies Philippa. In nr. 4 verlaat Sylvianne De Schepper de redactie. Er verschijnen 112 blz.

2002 (jrg. 41): in nr. 1 treedt Natalie Hulsen toe tot de redactie. De adviesraad blijft dezelfde. In nr. 1 wordt een nieuwe lay-out aangekondigd. Nr. 5 bevat een kort stuk van Geert Craps over 40 jaar *Over taal* (een bloemlezing van enkele taaladviezen). Er verschijnen 132 blz.

2003 (jrg. 42): er verschijnen 116 blz. Een abonnement kost nu 30,70 euro. In nr. 1 staat voor het eerst een taalquiz.

2004 (jrg. 43): vanaf nr. 1 bestaat de adviesraad uit Filip Devos, Mariëlle Leijten, Gert Meesters, Marianne Van Scherpenzeel

en Sara Verbrugge. Een abonnement kost nu 34,74 euro. Vanaf nr. 5 treden Filip Devos en Piet Creten toe tot de redactie. Hugo Brouckaert verlaat de redactie. De adviesraad bestaat nu uit: Hugo Brouckaert, Mariëlle Leijten, Gert Meesters, Johan Nootens, Marianne Van Scherpenzeel en Sara Verbrugge. Er verschijnen 116 blz.

2005 (jrg. 44): voor het eerst heeft *Over taal* een ondertitel: 'tijdschrift voor taal, tekst en communicatie'. Een abonnement kost 35,64 euro en er verschijnen 124 blz.

2006 (jrg. 45): vanaf nr. 1 treden Maïté Gardedieu en Albert Oosterhof toe tot de redactie. Vanaf nr. 2 komen er voortaan telkens 140 blz. per jaargang met vaste rubrieken (twee Interviews, twee Taalwerken, een Taalkronkels, een Idioom & Co, een Broodje taal, een Dossier, een Column, vier bladzijden Te boek en een Quiz). In nr. 5 verlaat Maïté Gardedieu alweer de redactie. Een abonnement kost 36,27 euro en er verschijnen 136 blz.

2007 (jrg. 46): Filip Devos wordt hoofdredacteur en er is niet langer een adviesraad. Voor het eerst wordt melding gemaakt van de website: www.overtaal.be. De ondertitel verandert in: 'tijdschrift over taal, tekst en communicatie'. Er verschijnen 140 blz. In nr. 4 verlaat Geert Craps de redactie.

2008 (jrg. 47): in nr. 1 kost een abonnement 32,79 euro (exclusief verzendingskosten), in nr. 2 32,48 euro (exclusief verzendingskosten). In nr. 4 verlaat Piet Creten de redactie. Er verschijnen 140 blz.

2009 (jrg. 48) en **2010** (jrg. 49): een abonnement kost 34,12 euro en er verschijnen 140 blz. Vanaf nr. 4 van 2010 volgt Bruno Scheers Patrick van Assche op als uitgever van *Over taal* bij UGA.

2011 (jrg. 50): in nr. 1 verschijnt een edito naar aanleiding van 50 jaar *Over taal*: 'De kronkelende wegen van *Over taal*'. In de voorbije 49 jaargangen zijn 7222 bladzijden verschenen. Vanaf nr. 3 staat het tijdschrift niet langer 'onder de hoge bescherming van het Vlaams Parlement'. In vijftig jaar tijd zijn 7362 blz. verschenen. *Over taal* viert zijn 50ste verjaardag op 8 december in Het Pand in Gent. Er verschijnt een aan het tijdschrift zelf gewijd jubileumnummer.

Filip Devos is docent Nederlands aan HoGent Toegepaste Taalkunde, sinds 2004 redactielid en sinds 2007 hoofdredacteur van Over taal.

e-mail: filip.devos@overtaal.be

Taalkronkels

De toekomst van het verleden

FILIP DEVOS

In dit laatste nummer van de vijftigste jaargang heeft *Over taal* het over zichzelf. De redactie wil in dit jubileumnummer onder meer een staalkaart geven van wat het tijdschrift in het verleden te bieden had, en dat wordt in enkele bijdragen ingekaderd in het ruimere thema ‘vijftig jaar taal(beleid) in Vlaanderen’.

Over taal en zijn voorgangers hebben de voorbije vijf decennia een actieve en dynamische rol gespeeld in de ontwikkeling van het algemeen Nederlands in Vlaanderen. Inhoudelijk en vormelijk heeft het tijdschrift daarbij veel veranderingen gekend. ‘Verruiming’ is hier allicht wel de meest passende overkoepelende term voor:

- van aandacht voor taalzorg en taalzuiverheid (dat laatste gaf trouwens ook het ontstaan aan ons Nederlands zusterblad *Onze Taal* in 1931) is de focus geleidelijk aan verschoven naar taal in de ruime zin van het woord, en daarbij is de redactie altijd politiek en (taal)ideologisch onafhankelijk gebleven;
- op redactioneel vlak was het tijdschrift (mede daarom) een zaak van (taal)ambtenaren. Geleidelijk is de redactie in dat opzicht verruimd: ook mensen uit het onderwijs, de onderzoekswereld of (freelance)journalisten verlenen tegenwoordig geregeld hun medewerking;
- wat eerst een losbladige uitgave was met vooral (concrete) taalzorgwenken is een gebonden tijdschrift geworden;
- in den beginne waren *Taalbeheersing in de administratie* en *Taalbeheersing in de praktijk* vooral op Vlaanderen gerichte bladen. Tegenwoordig heeft *Over taal* ook Nederlandse redactieleden en vaste medewerkers, en krijgt de redactie ook artikelen van over de Moerdijk binnen.

Met de verruiming hangt ook een andere oriëntatie samen.

Universiteiten en hogescholen heten een driedelige opdracht te hebben: onderwijs verstrekken, aan wetenschappelijk onderzoek doen en maatschappelijke dienstverlening. Op die driesprong zit ook *Over taal* tegenwoordig. De redactie probeert in populariserende vorm het wetenschappelijk taalonderzoek naar een ruim publiek te brengen, onder meer (via het onderwijs) naar een studentenpubliek. Dat is meteen ook een maatschappelijke taak. Het verheugt de redactie dat zij de voorbije jaren bijvoorbeeld ook meer en meer bijdragen ontvangt van studenten (toegepaste) taalkunde, en dat meer en meer verslag wordt gedaan van onderzoek in het kader van bachelorpapers, masterproeven en doctorale proefschriften. Positief is dat dit onderzoek niet onder het stof verdwijnt, zoals al te vaak gebeurt. Positief is daarnaast dat het onderzoek niet alleen de A1-tijdschriftlezer bereikt, maar een ruimer publiek. Dat ruime publiek, de maatschappij, heeft daar recht op, en de onderzoeker zou het tot zijn plicht moeten rekenen de ivoren toren te verlaten om zijn onderzoek (ook) naar ‘het volk’ te brengen. Dat is trouwens de primaire taak van onderwijzers: onderzoeksresultaten doorgeven aan een volgende generatie. Positief ten slotte is het dat van dat onderzoek verslag gedaan wordt in het Nederlands. De redactie meent dat het Nederlands een volwaardige taal moet kunnen blijven voor onderzoek en onderwijs, en zeker voor wetenschapspopularisering. De redactie wil ten slotte een oproep doen naar de overheid, die precies bovenvermelde driedelige taak belangrijk vindt: taal is misschien wel ons belangrijkste culturele erfgoed. Is het niet de taak van de overheid dat culturele erfgoed in en voor de toekomst mee te helpen bewaren?

Idioom & Co

We krijgen mettertijd allemaal een druktoetstelefoon

ALBERT OOSTERHOF

Er zijn maar weinig plaatsen waar men de complete collectie van Over taal en zijn voorgangers bij elkaar kan vinden. Maar wie de vijftig jaargangen bij elkaar ziet staan en doorneemt, ziet vijftig jaar taalevolutie in Vlaanderen aan zich voorbij trekken. Idioom & Co gaat over de geschiedenis van Over taal als een verhaal over onzekerheden, druktoetstelefoons en Vlaamse taalevoluties in een veranderende wereld.

Onzekerheden over het Nederlandse idioom

Uit de jaargangen van de eerste decennia na de oprichting van het blad in 1962 komt een grote behoefte bij de lezers naar voren aan eenduidige antwoorden op vragen over welke woorden, uitdrukkingen en zinswendingen correct zijn en welke niet. Ergens in een van de nummers van *Taalbeheersing in de administratie* (vanaf p. I-241) is er bijvoorbeeld een artikeltje getiteld 'Provincie- en provinciaal'. Vier bladzijden worden er besteed aan de keuze tussen *provincie-* en *provinciaal*, zoals in *provinciebestuur*, *provincieraad* en *provinciewet* tegenover *provinciaal bestuur*, *provinciale wet* en *provinciale griffier*. De dienstdoende taaladviseur adviseert:

'In een overgangstoestand als die waarin wij ons met de Nederlandstalige wetgeving in België bevinden, is de meest voor de hand liggende gedragslijn: veeleer vooruit dan omzien (...). Voor de rest gebruike men in het ambtelijk verkeer zoveel als doenlijk is de nieuwe benamingen: de *provinciewet*, het *provinciebestuur*, de *provincieraad*, een *provincieraadslid*. Waar het niet om officiële benamingen in strikte zin gaat, zal het taalgevoel uitwijzen, dat in sommige gevallen wel, in andere dan weer niet gekozen kan worden tussen *provincie-* en *provinciaal*. *Provinciebelastingen*, *-diensten*, *-verordeningen* e.a. zijn bruikbaar naast *provinciale belastingen* enz., ook al is gebleken dat de eerste reeks in werkelijkheid minder vaak voorkomt dan de tweede. Maar een combinatie als "provinciestaten" voor het

Nederlandse instituut Provinciale Staten (vroeger ook Staten-provinciaal) is ondenkbaar.'

Tegenwoordig hebben gebruikers van het Nederlands niet meer zulke gedetailleerde instructies nodig en zullen ze bij zo'n keuze eerder hun taalgevoel kunnen volgen.

Wie de jaargangen van *Taalbeheersing in de administratie* doorneemt, ziet hoe dit soort kwesties leefde bij de lezers van wie door de jaren heen heel wat brieven en reacties verschenen. De schrijvers van het blad konden zich geen aarzeling permitteren. Drie bladzijden voor het stukje over de keuze tussen *provincie* of *provinciaal* lezen we:

'Een lezer schrijft ons dat hij bij het lezen van ons tijdschrift vaak de indruk heeft van aarzeling, van onzekerheid in de behandeling van taalkundige en terminologische problemen. Is het niet mogelijk, zo vraagt hij, om in alle gevallen een vast en ondubbelzinnig advies te geven?'

De redactie geeft een genuanceerd antwoord:

'Het is zeker geen zeldzaamheid dat de taalkundige aarzelt bij zijn beslissing. Taalregeling zal in hoofdzaak betrekking hebben op de twijfelgevallen: de taalkundige durft niet telkens met absolute zekerheid een uitspraak te doen.'

Dat is misschien een punt dat door de decennia heen gebleven is: de taaladviseur die zijn werk doet in het spanningsveld tussen enerzijds voldoen aan de behoefte aan duidelijke normen en anderzijds ruimte laten voor het taalgevoel van de individuele taalgebruiker.

De opkomst van de druktoetstelefoon

Vijftig jaar *Over taal* en voorgangers laat niet alleen zien hoe de taal en de taalsituatie veranderd zijn. We zien ook het alledaagse leven veranderen. In de losbladige beginjaren zijn er rubrieken te vinden zoals 'Kent u ze al?' en 'Nieuwkomers'. In het straatbeeld zijn er allerlei fenomenen, zoals *busbanen* en *woonerven* die heel

normaal geworden zijn, maar destijds nog nieuw waren en uitleg behoeften:

‘*Vrije busbanen.* De bussen zouden een eigen baan krijgen, zoals thans voor de trams soms het geval is. Een gelegenheid om te wijzen op het onjuiste gebruik van de term ‘eigen bedding’, die in deze betekenis wordt gebezigd. Een rivier heeft een bedding, een bus of tram heeft een *eigen baan.*’ (I-538)

In de jaren zeventig en tachtig deden de *woonerven* hun intrede:

‘*Woonerf.* Met dit woord wordt een wijk aangeduid waar de voetganger opnieuw voorrang heeft, waar de kinderen op straat kunnen spelen en waar de automobilist slechts bij hoge uitzondering geduld wordt. Hij zal zich in een *woonerf* in elk geval als een discrete en voorzichtige gast moeten gedragen. De *woonerven* worden in Nederland met een eigen verkeersbord aangegeven.’ (I-584, door W. Penninckx)

Ook op het gebied van telecommunicatie zijn er allerlei nieuwigheden, zoals de *kabeltelevisie*:

‘In bedrijven, ziekenhuizen, universiteiten en elders waar verschillende personen gelijktijdig een productieproces, een operatie, een college enz. moeten kunnen volgen, gaat men over tot de installatie van *kabeltelevisie*. Dit systeem zou ook kunnen worden gebruikt om plaatselijke televisieuitzendingen te verzorgen, maar volgens de geldende voorschriften is dit in ons land niet mogelijk.’ (I-370, door W. Penninckx)

Omstreeks 1985 kwamen elektronische telefoontoestellen in gebruik die met drukknoppen werkten:

‘Telefoontoestellen met draaischrijf hebben hun beste tijd gehad. Draaien is er binnenkort niet meer bij ... en vergissingen bij het draaien dus ook niet meer. We krijgen mettertijd allemaal een *druktoetstelefoon*. In Utrecht krijgen binnenkort vijftig abonnées een *druktoetstelefoon*. Volgens een mededeling in de kranten hangt dit samen met de ingebruikneming van een *computergestuurde telefooncentrale*. Worden we straks ook volledig computergestuurd?’ (I-370, door W. Penninckx)

Het culturele idioom

Tegelijk met de opkomst van de druktoetstelefoon nemen de behoefte aan taaladviezen en de taalonzekerheid in het algemeen af. Voor het blad *Over taal* zoals het sinds 1998 verschijnt, zijn taalzuivering en taaladvies tot in detail allang niet meer de *core business*. Door de jaren heen ontstaat er veel ruimte voor debat, discussie en soms afwijkende meningen, bijvoorbeeld over verschillen tussen Noord en Zuid. In de eerste jaargang in 1998 publiceert de redactie bijvoorbeeld een ingezonden brief van Dick Wortel uit Leiden:

‘Het is een goede zaak, dat u met dit tijdschrift te voorschijn komt. Het is nodig, want het gaat niet goed met het Algemeen Nederlands in Vlaanderen (...). De enige taal die de Vlaming goed spreekt, is zijn dialect (...). Literatuur, waar alle Nederlandstaligen van genieten, komt voornamelijk uit Nederland. Mooi en klankrijk Nederlands kunnen alleen zij schrijven die hun taal volkomen, tot in haar diepste structuren, beheersen. Eentaligheid is een absolute voorwaarde voor het produceren van echte literatuur. Kijk maar naar tweetalige gebieden, Brussel bijvoorbeeld. Een mooie stad. Groot vooral, maar wat komt er aan cultuur en literatuur uit? Niets. Amsterdam, hoewel minder inwoners tellend, is het belangrijkste culturele centrum in het hele Nederlandstalige gebied. Tweetaligheid is altijd funest voor literatuur en cultuur. Dat is de reden, waarom er zo weinig goede literatuur komt uit Vlaanderen.’ (*Over taal* 37:94-95.)

Je gaat je afvragen waarom het in steden zoals Gent en Antwerpen volloopt met Nederlanders die het culturele idioom van Vlaanderen komen opsnuiven, maar misschien dat er in 1998 nog minder Nederlanders rondliepen.

In het laatst verschenen nummer van *Over taal* wordt de Vlaamse politicus Johan Verstreken geïnterviewd en hij bekijkt op zijn beurt de situatie in Nederland vanuit Vlaams perspectief:

‘Degelijk taalonderwijs is van groot belang. Vlaanderen behoort bij de koplopers van de wereld; we doen het op dat vlak een stuk beter dan Nederland. Daar wordt bijvoorbeeld in heel veel scholen Amsterdams gesproken. Ik heb vrienden in Nederland die eraan denken om opnieuw naar Vlaanderen te verhuizen, omdat het niveau van het basisonderwijs er zo abominabel slecht is: de uitspraak, taalfouten, dt-fouten die leerkrachten in de rapporten van de kinderen schrijven, je houdt het niet voor mogelijk.’ (*Over taal* 50:100)

Wordt er in Vlaamse scholen inderdaad minder dialect of tussentaal gesproken? Kan *Over taal* zijn werkerterrein beter verleggen naar Nederland? Zou het inderdaad zo zijn dat Vlaamse kindjes thuis komen met heen-en-weerschriftjes zonder dt-fouten? Het antwoord is: gelukkig niet. Anno 2011 heeft iedereen een druktoetstelefoon gekregen, maar is er nog een plaats voor een tijdschrift met advies en discussie over tekst en communicatie in het Nederlands.

Albert Oosterhof is verbonden aan de Subfaculteit Toegepaste Taalkunde van Lessius/KU Leuven. Hij is sinds 2006 redactielid van Over taal.

e-mail: albert.oosterhof@lessius.eu

Broodje taal

Vijftig jaar taalzorg in *Over taal*

ELS HENDRICKX

Het blad dat u leest, heeft een indrukwekkende bestaansgeschiedenis. Het verscheen voor het eerst in 1962 onder de naam Taalbeheersing in de administratie, werd in 1985 tot Taalbeheersing in de praktijk omgedoopt en heet sinds 1998 simpelweg Over taal: u houdt dus het slotnummer van de vijftigste jaargang in handen. Een blik op alle verschenen tijdschriftnummers maakt duidelijk dat het tijdschrift vooral een stevige traditie op het vlak van taalzorg heeft: in zijn begindecennia was het bijna volledig aan taaladvisering gewijd, maar ook vandaag de dag besteedt het nog expliciet aandacht aan taal- en tekstverzorging. Laten we ter gelegenheid van dit feestelijke nummer de ontwikkelingen in vijftig jaar taalzorg in dit tijdschrift eens nader bekijken.

1962-1982: van taalzuiverheid naar taalbeheersing

Het blad gaat in 1962 van start met een welomlijnde doelgroep en doelstelling. De redactie wil namelijk aan taalzuivering in het ambtelijk taalgebruik doen: ‘men (stuit) dag na dag ook en niet het minst in ambtelijke stukken en publicaties op onnederlandse en zelfs onvlaamse wendingen’ (jg. 1). In 1985 gaat de naamsverandering hand in hand met een lichte koerswijziging: men wil op een ruimer publiek mikken en taalbeheersing breder benaderen. De lezers zijn namelijk niet langer alleen over de zuiverheid van de taal bezorgd: ‘U, lezer, vraagt zich blijkbaar en terecht steeds vaker af: *Is deze formulering wel duidelijk genoeg?* of: *Hoe noem ik dit nieuwe ding of fenomeen?*’ (jg. 23). In 1989 verruimt het tijdschrift zijn inhoud nog, maar het behoudt zijn aandacht voor taalnormering, net als zijn – voor dit jaartal opvallend sterk – integrationistisch standpunt: ‘Het is onze overtuiging dat het zowel uit taalkundig als uit taalpolitiek oogpunt van belang is de eenheid van onze

taal en van ons taalgebied te beklemtonen. Een taal kan niet zonder norm en die norm moet in het hele taalgebied dezelfde zijn’ (jg. 28).

1962-1982: drie adviesrubrieken

Qua opbouw blijft het tijdschrift decennialang gelijkvormig, en best bijzonder. De tijdschriftnummers worden namelijk niet chronologisch gerangschikt. Wel wordt de inhoud van een enkel tijdschriftnummer verspreid over de zes rubrieken die het tijdschrift rijk is: zo krijgt het blad nadrukkelijk de vorm en functie van een naslagwerk. Drie rubrieken zijn grotendeels adviserend: *Algemeen* (I), *Termen en wendingen* (II) en *Proeve van tekstverbetering* (III). Deze rubrieken maken minstens driekwart van het hele tijdschrift uit, en ondanks de invulling ervan over meer dan twintig jaar tijd, blijven inhoud en toon ervan opmerkelijk gelijk. De overige rubrieken zijn minder praktisch gericht en erg beperkt: *Documentatie* (IV), *Varia* (V) en (erg beknopt) *Adviezen van de Raad voor Taaladvies* (VI).

De eerste rubriek bevat een enorm aantal uiteenlopende algemene onderwerpen. Zo komen regelmatig opiniërende en theoretische stukken aan bod, bijvoorbeeld over neologismen, vreemde woorden of het Zuid-Nederlands. Verder omvat de rubriek heel wat adviserende teksten, meestal over niet-lexicale kwesties. Een greep uit de diverse onderwerpen: uitspraakproblemen, interpunctieregels, richtlijnen voor de opstelling van specifieke tekstgenres (bv. redevoeringen en bijsluiters) en grammaticale normen, zoals over ongeoorloofde samentrekkingen.

Rubriek twee bespreekt duizenden termen en wendingen, waardoor hij een onschatbaar lexicaal naslagwerk vormt. De inhoud is echter opnieuw divers. De teksten verschillen sterk in lengte en in structuur en behandelen zowel minder strikt lexicale items (bijvoorbeeld afkortingen of koppelwerkwoorden) als klassieke niet-standaardtalige lexemen. In elk geval schrikt de redactie niet terug voor een expliciet prescriptieve toonzetting

en belerende formuleringen. Bijvoorbeeld: *In de uitstalramen van warenhuizen en winkels hier ten lande, prijken er op gezette tijden kleurige biljetten en bordjes om den volke kond te doen dat er "solden" te koop zijn. (...) Een ABN-kenner pleegt daarbij even de wenkbrauwen te fronsen, denkende: Hoe is het mogelijk dat in weerwil van alle taalzuiveringsboekjes en voorlichting, de winkeliers en in 't bijzonder de vertalers uit de chique warenhuizen nog niet weten of willen weten dat de gebruikelijke woorden hiervoor luiden: "(seizoen)opruiming" (Fr. fin de saison), "restanten"? En verder: "koopjes", "koopjeswinkel", "inventarisuitverkoop", "inventarisopruiming", "voorjaars-, najaarsopruiming", (...) (II.325). Daarnaast valt de rubriek *Vraag en antwoord* op: *De heer A.J. uit Aalst, een leraar technisch onderwijs, stelt ons een aantal vragen, uiteraard in verband met schooltermen: (...) V[raag]. Als ik een leraar hoor zeggen "Steven, aan de deur!" of "Ik heb Jacobs deze namiddag weer eens aan de deur moeten zetten" huiver ik altijd een beetje. Zijn dat geen gallicismen? Ik voor mij zeg in zo een geval altijd "Buiten!" A[ntwoord]: Ja, of: Er uit! (...) "Aan de deur!" als uitroep, of "aan de deur zetten" als werkwoord zijn inderdaad slaafse vertalingen van het Franse "A la porte!" en "mettre à la porte". Goede Nederlandse wendingen met "deur" zijn: "buiten de deur zetten", "de deur uitsmijten" (II.464).**

De derde rubriek is vrij beknopt en bevat tekstcorrecties. Adviezen voor de herschrijvingen van of modellen voor specifieke tekstgenres hoeft men hier echter niet te verwachten. Meestal gaat het slechts om enkele zinnen, geëxcerpeerd uit reëel Vlaams taalgebruik, die de redactie verbeterd en kort toelicht. Een voorbeeldje: *De kostelijke en langdurige procesvoering is voor veel mensen een rem. De kostbare en langdurige procesvoering is voor veel mensen een rem. "Kostelijk" betekent 'voortreffelijk, uitstekend, vermakelijk': een kostelijke mop, zich kostelijk vermaken. Het wordt ook gebezigd als synoniem van 'lekker': kostelijke wijn, spijsen. Van iets dat veel geld kost, zeggen we dat het "kostbaar" of "duur" is (III.227).*

1992 en 2002: Vraag en antwoord

In 1992 ziet het tijdschrift er helemaal anders uit, zowel qua opbouw als qua inhoud. De afleveringen bestaan niet langer uit te sorteren rubrieken, maar uit verschillende tijdschriftartikels, en de inhoud reikt ook ver buiten het gebied van de taalzorg. Toch blijft standaardtaalgebruik erg belangrijk: daarvoor zorgt de rubriek *Vraag en antwoord*. Bijvoorbeeld: *Is "autocar" de juiste benaming voor een autobus waarmee men op reis kan gaan? De term "autocar" komt nog wel in sommige woordenboeken voor, maar is vrijwel in onbruik geraakt. In formele teksten treft men meestal de term "touringcar" aan (...). Tegenover een touringcar, waarmee vakantie-reizen of uitstapjes naar allerlei bestemmingen worden ondernomen, staat de "lijnbus", die een vaste route heeft en gewone passagiers vervoert. (...)*

In de gewone omgangstaal zijn de termen "toerbus" en "reisbus" gebruikelijker (jg. 31). Hoewel het antwoord duidelijk normatief bedoeld en te interpreteren is, is de toon van de tekst veel descriptiever dan voorheen (men treft aan; gebruikelijker), is er meer aandacht voor taalregisters (formele teksten; omgangstaal) en worden adviezen niet langer als individuele normoordelen gepresenteerd, maar onderbouwd (in sommige woordenboeken).

In 2002 blijkt dat de rubriek *Vraag en antwoord* het populairst is bij de lezers: taalgebruikers hebben behoefte aan een normatief houvast. De redactie neemt zich daarom voor om te blijven focussen op dadelijk bruikbare artikels en beantwoordt in hetzelfde nummer ook twee taalvragen over politiek taalgebruik. De formulering blijft opnieuw beschrijvend: *De term "voogdijminister" is een typisch jargonwoord in ambtelijk en politiek taalgebruik; het is geen juridische term. De term "voogdijminister" is waarschijnlijk een vertaling van het Franse "tutelle" (jg. 41). De overige artikels van datzelfde jaar bevatten echter geen *Vraag en antwoord*-rubriek meer, maar wel *Taaldossiers*: uitgebreide bijdragen over bijvoorbeeld de spelling van Engelse werkwoorden, de vorming van verkleinwoorden van Franse leenwoorden en het gebruik van oude buigingsvormen.*

2011: Broodje taal

Nog tien jaar later heeft *Over taal*, ondertussen uitgegroeid tot een populariserend-wetenschappelijk blad, nog steeds aandacht voor goed taalgebruik. Zo handelt de rubriek *Dossier* nog altijd over tekst en communicatie, met zo concreet mogelijke toepassingsmogelijkheden. *Vraag en antwoord* is verdwenen, maar vervangen door de taalzorgrubriek *Broodje taal*. Die behandelt taalzorg in de ruimste opvatting: er passen zowel artikels in over eerder klassieke lexicale kwesties, als bijdragen over schrijfconventies en adviezen voor de opstelling van bepaalde tekstgenres. In ieder geval hebben de onderwerpen steeds een zo groot mogelijke praktische relevantie. Bovendien zetten twee al eerder opgemerkte tendensen zich duidelijk voort: adviezen worden descriptief geformuleerd en veelvuldig ondersteund door referenties uit naslagwerken. En wat de toekomst betreft? Laten we hopen dat *Over taal* met deze rubriek nog lang het pad van de taalzorg zal bewandelen: voor eigentijdse adviezen over correct taalgebruik en een vlotte communicatie is zeker nog voldoende interesse!

Els Hendrickx is doctoraatsbursaal Nederlandse taalkunde aan de Katholieke Universiteit Leuven. Ze is sinds 2007 vast medewerker van Over taal.

e-mail: els.hendrickx@arts.kuleuven.be

Interview

Over taal in interviews

FILIP DEVOS

Vloeken, grammaticaonderwijs, de normkwestie, tekstbelastingen, zelfs push-upbeha's, het kwam allemaal aan bod in de vele interviews die Over taal sinds 2003 publiceert. Naar aanleiding van de jubileumjaargang een kleine selectie ...

Verdwijnt het Fries?

Karel Gildemacher, oprichter van het bureau *Gildemacher Naamkundig en Cultuurhistorisch Onderzoek en Advies*:

'De overheid probeert het Fries in alle geledingen van de maatschappij een plaats te geven, maar dat betekent wel dat de overheid fors in het Fries zal moeten willen investeren. Dat gebeurt echter onvoldoende. De regering profileert zich wel als pro-Fries, maar maakt er weinig middelen voor vrij.'

(Matthias Lefebvre, 'Karel Gildemacher: passie voor het Fries', *Over taal*, 2009, nr. 1)

Zonder officiële spelling

Hans Bennis, directeur van het Meertens Instituut in Amsterdam:

'Ik ben vooralsnog de enige taalkundige die vindt dat we zonder officiële spelling kunnen; niemand is het met me eens.'

En verder: 'Je zou met recht *hij heb* een verbetering van de taal kunnen noemen.'

(Claudia Ruigendijk, 'Lijder of leider: hoort u het verschil? Hans Bennis over spellingvoorschriften', *Over taal*, 2009, nr. 4)

Naar de zee

Axel Buyse, van 2003 tot 2008 vertegenwoordiger van de Vlaamse Gemeenschap in Nederland:

'Beroepshalve heb ik heel wat exotische landen bezocht en dan wen je vlug aan de verschillen tussen Vlaanderen en Nederland', legt hij uit. 'Al kun je er niet onderuit dat je als Vlaming voelt wat de hoofse Hollandse burgercultuur betekent waarin mijn gespreksgenoten gepokt en gemazeld waren. Hollanders maken een plan en handelen daarnaar, Vlamingen trekken vooral hun plan.'

En ook: 'Nederlanders kijken naar de zee en niet naar hun burenen.'

(Bruno Comer, 'Axel Buyse: Vlaanderen, een volwaardige partner', *Over taal*, 2010, nr. 2)

Push-upbeha

Kees van Kooten, cabaretier:

'In de laatste Van Dale staat *push-upbeha*. Dat is belachelijk: een deel Engels en een deel Nederlands. Zeg dan *push-upbra* of *opstuwbeha*; daar maak ik me wel een beetje druk om. En ook die *logistics* die je tegenwoordig overal ziet – een bloementransporteur zet *floridgistics* op zijn bestelwagen – die hele rage, alsof de ene sneller is dan de andere, terwijl ze allemaal in de file staan, die wagens waar vroeger gewoon *transport* op stond. Tragisch vind ik het.'

(Filip Devos, 'Kees van Kooten: het sein hijsen wanneer onze taal dreigt te ontsporen', *Over taal*, 2006, nr. 3)

Nederlands onderwijs

Johan Verstreken, volksvertegenwoordiger in het Vlaams Parlement en voorzitter van de Interparlementaire Commissie (IPC) van de Nederlandse Taalunie: 'Onze Nederlandse collega's vinden trouwens dat wij vaak meer weten over Nederland dan zij over Vlaanderen, dat we gerichte vragen stellen aan de ministers. Dat heeft voor een deel met de berichtgeving op de Vlaamse televisie te maken: wij Vlamingen zullen sneller aandacht besteden aan nieuws uit het buitenland,

maar ook bijvoorbeeld aan berichtgeving uit Nederland, zoals de regeringsvorming. In Nederland zal een item uit Vlaanderen niet snel een van de hoofdpunten in het journal zijn.

Ik heb vrienden in Nederland die eraan denken om opnieuw naar Vlaanderen te verhuizen, omdat het niveau van het basisonderwijs in Nederland er zo abominabel slecht is: de uitspraak, taalfouten, dt-fouten die leerkrachten in de rapporten van de kinderen schrijven, je houdt het niet voor mogelijk.’

(Natalie Hulsen, ‘Johan Verstreken: zorgen voor het Nederlands’, *Over taal*, 2011, nr. 4)

Onwil

José Cajot, hoogleraar Duits:

‘Op dit ogenblik neemt in Vlaanderen de wil om met Nederland de taal te delen duidelijk af.’

(Bruno Comer, ‘José Cajot: Nederlands is geen doeltaal meer’, *Over taal*, 2011, nr. 2)

Gezonde grammatica

Johan Taeldeman, emeritus hoogleraar Nederlandse taalkunde:

‘Het vak Nederlands besteedt te weinig tijd aan degelijke taalkundige, grammaticale opleiding. Dat is natuurlijk veel saaier, en de kinderen trekken hun neus op, maar ja, dat is zoals bij eten: af en toe moet een kleine ook eens iets eten wat hij niet lust, maar wat goed is voor zijn gezondheid.’

(Filip Devos, ‘Johan Taeldeman: de taalbloemen moeten allemaal kunnen bloeien’, *Over taal*, 2005, nr. 5)

De normkwestie

Willy Martin (V.U. Amsterdam) en **Willy Smedts** (K.U. Leuven) over hun bijdrage aan het nieuwe *Prisma Handwoordenboek Nederlands*:

‘Wat kan je er nu in godsnaam op tegen hebben dat je ook als Nederlander leert dat een woord of een uitdrukking alleen maar door Nederlanders wordt gebruikt en niet door zes miljoen andere Nederlandstaligen.’

‘De hiërarchische gedachte wordt losgelaten dat de norm bepaald wordt in het Westen van Nederland en dat de andere regio’s zich maar aan die norm te conformeren hebben.’

(Albert Oosterhof en Filip Devos, ‘Willy Martin en Willy Smedts: een woordenboek waarin de taalgebruiker zich herkent’, *Over taal*, 2010, nr. 3)

Tekstbelasting

Jan Renkema, hoogleraar Tekstkwiteit aan de Universiteit Tilburg, auteur van de *Schrijfwijzer* en voorzitter van de Internationale Vereniging voor Neerlandistiek (IVN):

‘Je hoeft bij sommige teksten alleen de eerste en de laatste zin te lezen om te zien dat er niets in staat. Neem kamerstukken: vaak perfect geformuleerd. Maar wat voor functie vervullen ze? En wie leest die teksten eigenlijk, als ze al bedoeld zijn om te lezen? Maar niet alleen bij de overheid zie je dat er enorm veel teksten worden geproduceerd zonder veel aandacht voor de functie ervan. Daarom zou er een tekstbelasting moeten komen: ‘Hoeveel pagina’s denkt u te gaan schrijven, meneer de ambtenaar?’ ‘Dat kost uw departement dan zoveel!’

(Claudia Ruigendijk, ‘Jan Renkema: de man achter de Schrijfwijzer’, *Over taal*, 2010, nr. 4)

Belgische politiek

Niels Janssens, onderzoeker:

‘Het vreemde aan de Belgische metaforen is dat ze niet worden ingezet met hetzelfde doel als bijvoorbeeld in de Amerikaanse of Italiaanse politiek, waar een uitgesponnen metafoor duidelijk wordt gebruikt om mensen te beïnvloeden en een achterliggende boodschap te *foregrounden*. In de retorica is een metafoor immers de stijlfiguur bij uitstek die voor verduidelijking moet zorgen. In België doen ze net het tegenovergestelde: daar dienen ze vooral om mist te spuiten. Hoezeer ze ook een eigen leven leiden, ik kan me niet van de indruk ontdoen dat die metaforen deel blijven uitmaken van het taaltje van een bepaalde club, die zich in de Wetstraat ophoudt. Je kunt als buitenstaander nauwelijks achterhalen waar het concreet over zou moeten gaan.’

(Michiel Leen, ‘Niels Janssens onderzocht politiek taalgebruik in België. ‘Hoe gaat het nog met uw vis?’, *Over taal*, 2011, nr. 3)

Uitspraak

Boudewijn de Groot, zanger:

‘Nee, in taalgebruik in Vlaanderen hoor ik niet zoveel verschillen tussen nu en toen. En ook de gemiddelde, normaal zingende Nederlander verschilt in dat opzicht niet van de gemiddelde Vlaamse zanger. Nogmaals, het gebruik en het accepteren van dialecten en accenten, en het wat minder verstaanbaar zingen, om wat voor reden dan ook, is meer geaccepteerd. Maar Vlamingen articuleren duidelijker: qua articulatie kan ik nieuwe Vlaamse zangers en zangeressen goed volgen.’

(Filip Devos, ‘De norm op de tong van Boudewijn de Groot’, *Over taal*, 2007, nr. 5)

Communicatie

Jeroen Overmeer, woordvoerder van N-VA-voorzitter Bart De Wever:

‘Bart beheerst zijn communicatie zelf heel goed, weet goed zijn beeldspraak te kiezen en is ook heel eerlijk en direct in zijn communicatie. Hij is bijvoorbeeld niet te beroerd om al eens een minder leuk feit toe te geven. Hij lost op die manier vaak conflicten zelf al op, zodat ik als woordvoerder niet achteraf allerlei verklaringen moet gaan afleggen.

Het creëert werkelijk een luxepositie voor mij. De taak van een woordvoerder is immers niet zelf in de schijnwerpers te staan, maar juist de anderen, de politici, in beeld te brengen en Bart biedt daar zelf al alle kansen toe.’

(Karl Hendrickx, ‘Jeroen Overmeer (woordvoerder van N-VA-voorzitter Bart De Wever): duidelijke taal en vooral “altijd rustig blijven”’, *Over taal*, 2008, nr. 3)

Grammaticaonderwijs

Nicole Raes van de entiteit ‘Curriculum’ van het departement Onderwijs:

‘Toch is het me een raadsel waar het beeld vandaan komt dat er geen aandacht meer gaat naar grammaticaonderwijs. Het klopt dat er meer tijd dan vroeger besteed wordt aan het inoefenen van vaardigheden, maar als je naar de praktijk kijkt, overheersen de structuren nog altijd.’

(Piet Creten, ‘Nicole Raes: de achteruitgang van het Frans is een kwestie van perceptie’, *Over taal*, 2007, nr. 3)

Vloeken

Piet van Sterkenburg, hoogleraar Lexicologie van de Universiteit van Leiden en voormalig directeur van het Instituut voor Nederlandse Lexicologie (INL):

‘Niet vloeken is een kwestie van zelfbeheersing. Alleen als ik vreselijk boos ben, gefrustreerd en zo, verlies ik de controle over mezelf en vloek ik. Om mij emotioneel te ontladen dus. Heel even domineert het gevoel dan de rede. En heel even ben ik dan mijn geestelijk evenwicht kwijt. Als ik vloek gebruik ik geen bastaardvloeken, maar een onvervalste zelfverwensing als gvd. Soms betrap ik mij erop dat ik een vloek uit mijn Brabantse jeugd blijf gebruiken: nondeju. Over het algemeen ben ik in vloeken zeer eenzijdig. Het is niet anders.’

En verder: ‘Een leven zonder woorden is voor mij nauwelijks de moeite om geleefd te worden.’

(Veronique De Tier, ‘Piet van Sterkenburg: een leven met woorden’, *Over taal*, 2007, nr. 2)

Vlamingen en Walen

Elio di Rupo, voorzitter van de Parti Socialiste:

‘Ik denk dat mijn Waalse collega’s over het algemeen veel minder

durven. Vlaamse politici maken natuurlijk ook veel fouten als ze Frans spreken, maar ze durven die taal tenminste te spreken. Frans-talige politici zijn in dat opzicht veel banger. De taal van de andere gemeenschap kennen is voor mij vooral gewoon een kwestie van respect, van elkaar respecteren. Daar hebben we in dit land behoefte aan: respect en wederzijdse kennis.’

‘Nederlands is een heel moeilijke taal voor de Latijnen.’

(Filip Devos, ‘Elio di Rupo: talenkennis in het Marshallplan’, *Over taal*, 2006, nr. 1)

Grootste evolutie

Eugène Berode, BRT-taaladviseur:

‘De grootste evolutie die ik gezien heb, is het informeler worden van het taalgebruik. Het is ongelooflijk hoe formeel én het taalgebruik én vooral de intonatie vroeger waren. Dat is zonder twijfel de voornaamste trend.’

(Sara Brouckaert, ‘Eugène Berode: 25 jaar taaladvies op de BRT’, *Over taal*, 2006, nr. 5)

Over taal publiceerde in de periode 2003-2011 interviews met:

Francis Ascoop, Nicole Barbar, Jeannine Beeken, Hans Bennis, Eugène Berode, Rik Boey, Hugo Brouckaert, Sara Brouckaert, Axel Buyse, José Cajot, Dirk Caluwé, Christine Ceulemans, Regine Croes, Phara de Aguirre, Gilbert De Bruycker, Wilfried Decoo, Ivon Deden, Boudewijn de Groot, Annick De Houwer, Gerd de Ley, Tineke De Pauw en Matthias Lefebvre, Tineke De Pauw en Roxanne Vandenberghe, Marijke De Roeck, Magda Devos, Ren De Vree, Robin Dhondt, Jella di Perna, Elio Di Rupo, Daria Drugaljova, Jacques Eichperger en Jesse Mortelmans, Hans Faelens, Ton Fouwels, Joris Gerits, Marinel Gerritsen, Karel Gildemacher, Siska Goeminne, Cas Goossens, Jona Hebrecht, Guy Janssens, Niels Janssens, Jürgen Jaspers, Dora Knapen, Vivian Liska, Jet Marchau, Willy Martin en Willy Smedts, Ludo Melis, Eric Mijts, Jeroen Overmeer, Ludo Permentier, Marlies Philippa, Ilona Plichart, Leen Pollefliet, Annelies Porteman, Nicole Raes, Jan Renkema, Barbara Roels, Rik Schutz, Johanna Spaey, Rint Sybesma, Johan Taeldeman, Bernadette Timmermans, Annie Van Avermaet, Wilfried Vandaele, Ann Van der Auweraert, Willy Vandeweghe, Frans van Eemeren, Marleen Vanhecke, Kees van Kooten, An Van Steenkiste, Piet van Sterkenburg, Tine van Tendeloo, Myriam Vermeerbergen, Johan Verstreken, Tommy Wieringa

Van *Taalbeheersing tot Over taal*: vijftig jaar mensenwerk

HUGO BROUCKAERT

Wat voorafging

Het tijdschrift *Taalbeheersing in de administratie*, dat in 1962 startte als een losbladige publicatie, kwam voorwaar niet uit de lucht gevallen.

Kort na de Tweede Wereldoorlog kwam de taalemanicipatie van de Vlamingen pas goed op gang. In 1948 werd de *Vereniging voor Beschaafde Omgangstaal* opgericht en in 1951 verscheen het eerste nummer van het tijdschrift *Nu Nog*, 'ter bevordering van het Algemeen beschaafd'. In die jaren kende men ook de start van de ABN-kernen in de scholen. De overheid kon, mede onder druk van de Vlaamse juridische wereld, niet achterwege blijven. Sinds de Gelijkheidswet van 1898 kregen alle wetten naast de Franse ook een Nederlandse authentieke tekst, maar de basiswetgeving van voor die datum was nog niet officieel vertaald. De voertaal en de werktal in het parlement en in de rechtbanken bleef ook onder de Vlamingen nog het Frans, dikwijls de taal van hun opleiding. Ook in de centrale diensten van de ministeries zou het Nederlands slechts zeer geleidelijk een volwaardige taal worden.

In 1954 werden door de regering twee commissies ingesteld, bij ingewijden bekend als de *Centrale Commissie* en de *Wetboekencommissie*, die moesten instaan voor onder meer 'eenheid en vastheid in de Nederlandse rechtstaal en bestuurstaal in België' en voor 'de voorbereiding van

de Nederlandse tekst van de Grondwet, de wetboeken en de voornaamste wetten en besluiten'.

Die commissies bestonden uit juristen, ambtenaren en taalkundigen. Neerlandici van alle Vlaamse universiteiten waren er lid van: L. Grootaers, E. Blanquaert, W. Pée, A. Van Loey en J.L. Pauwels. De Commissie bracht Nederlandse teksten tot stand van het Burgerlijk Wetboek, het Strafwetboek en in 1967, bijna anderhalve eeuw na het ontstaan van België, uiteindelijk ook de Grondwet en talrijke andere belangrijke wetten.

Taalbeheersing in de administratie

Die eenheid en vastheid van taal moesten ook nog tot de overheidsdiensten doordringen en het was op initiatief van Paul Buyse, Willy Penninckx en een paar anderen dat, samen met de uitgeverij UGA, in 1962 het losbladig tijdschrift *Taalbeheersing in de administratie* tot stand kwam.

Paul Buyse had al, samen met zijn schoonvader R. Talpaert, bij de administratieve uitgeverij UGA een taalzuiveringsboekje, *Verzorgde schrijftaal*, uitgegeven. Weldra zou Willy Penninckx de tweede auteur worden. Het boek bestaat nog als *Correct taalgebruik* en de jongste edities worden verzorgd door prof. Willy Smedts.

Het tijdschrift *Taalbeheersing* ontstond op een typisch Belgische manier. Het zou overheidssteun genieten op

voorwaarde dat het een Franse tegenhanger had. Dat werd *Langue et Administration*, dat in 1980 ophield te bestaan. Bovendien moest Paul Buyse een toegeving doen. Hij wilde het blad *Taalbeheersing bij de overheid* noemen, maar die overheid wilde voor de verspreiding in de ministeries slechts instaan als in beide talen het woord *administratie* voorkwam! Die toegeving was niet zonder belang: de diensten van de Eerste minister zorgden ervoor dat de ministeries enkele duizenden abonnementen afnamen.

Dat drie van de stichters van het tijdschrift parlementair ambtenaar waren of geweest waren – naast Buyse en Penninckx was er ook nog de bijzonder productieve Jan Verhasselt – is geen toeval. Ik zei al dat het parlement, dat naar buiten uit tweetalig moest zijn, intern het Frans als enige voertaal had. Tweetalige examens voor de ambtenaren hadden slecht vanaf de jaren zestig plaats en tot diep in de jaren zeventig waren er nog Vlaamse parlementsleden die in de wandelgangen dialect of Frans spraken en op de tribune enkel Frans. Voor het weinige Nederlands dat in het begin van de twintigste eeuw vereist was, werden Vlaamse schrijvers en journalisten aangetrokken, die in het Frans gestudeerd hadden en in de ‘Services flamands’ werden ondergebracht. Die mensen moesten zich door zelfstudie een weg banen naar goed Nederlands.

De eerste jaargangen van *Taalbeheersing* waren in hoofdzaak gewijd aan wat men taalzuivering noemt, die voor een groot deel bestond uit het bestrijden van gallicismen. Men kan daar nu met misprijzen en enige ironie over spreken – en dat gebeurt dan ook – maar men moet zich de situatie in de jaren vijftig en zestig voorstellen. Een Nederlandse zin als ‘Ik zou het in mijn uiteenzetting van vandaag willen hebben over de onderhandelingen met de ambtenarenbonden’ klonk in die tijd aldus: ‘Ik houd eraan mijn tussenkomst van heden integraal voor te behouden aan de negotiaties met de syndicaten van het openbaar ambt.’ Deze zin is zonder enig probleem in correct Frans om te zetten. Van dergelijk taalgebruik vindt men nu nog resten bij oudere politici als Willy Claes, Jean-Luc Dehaene en Herman De Croo.

Voor de gewone burger waren termen als *de ijzeren weg*, *de middenstatie*, *het gesproken dagblad* en andere woord-voor-woordvertalingen uit het Frans heel gewoon. Ook dat taaltje werd onder handen genomen door taalrubrieken in radio- en tv-programma’s, door de *Raad voor taaladvies* en in kranten en taalzuiveringsboekjes door mensen als Maarten van Nierop, H. Heidbuchel, Jan Grauls,

Marc Galle en Joos Florquin. De Nederlander P.C. Paardekooper wilde de Vlaming *Magere Hein* doen zeggen in plaats van *Pietje de Dood*. De Vlaming kreeg een stomp in zijn maag als hij vernam dat een *croque-monsieur* een *tosti* moest worden, een *pistolet* een *kadetje* en *plattekaas kwark*. Dat verteerde hij niet, ook omdat die woorden *aartslelijke* en *verfoeilijke insluipers* en *geniepigige taalvervuilers* werden genoemd.

Toch was er al belangstelling voor wat we nu ‘communicatie’ noemen, al betekende dat woord toen alleen nog maar een trein- of busverbinding. *Taalbeheersing* besteedde aandacht aan briefschrijven, telefoneren, ondertiteling van televisieprogramma’s, formulieren, de techniek van verslaggeving, verkiezingsterminologie, wetteksten, enz ...

Willy Penninckx en Paul Buyse bleven jarenlang de voortrekkers. Penninckx was de stille werker, die onvermoeibaar taaladviezen produceerde en onder meer schrijfcursussen opzette voor Vlaamse ambtenaren. Buyse was de man die sterk was in wat nu netwerken heet. Door zijn contacten met onder meer Manu Ruys, de politiek commentator van *De Standaard*, en met professor Senelle, wist hij met het blad geregeld persbelangstelling te halen.

Taalbeheersing in de praktijk

Vanaf 1985 zou het blad nog meer verruimen. Naast ambtenaren maakten van de redactie ook mensen met journalistieke ervaring deel uit (C. Bittremieux, P. Nechelput), BRT-mensen (E. Berode, W. Muylaert, R. Hendrickx, J. Nootens), en academici (G. Geerts, A. Maes).

De titel werd opengetrokken tot *Taalbeheersing in de praktijk*. Dat was ook nodig. Tijdens de economische crisis van het einde van de jaren zeventig was de afname van abonnementen door de ministeries al aanzienlijk verminderd en na de staatshervorming van 1980 had de Vlaamse gemeenschap blijkbaar minder belangstelling voor zorgvuldig taalgebruik. In 1989 werd de losbladigheid vervangen door ingebonden nummers. Losbladigheid was immers iets voor ambtenaren: wat je in mappen klasseren kunt, mag je voor lange tijd onder het stof laten liggen.

Inmiddels was ik lid geworden van de redactie. Er waren van mijn hand al een paar stukken gepubliceerd over mijn vertaalervaringen, en de toenmalige directeur van de Taaldienst van de Senaat, Jan Demol, stelde mij aan de redactie voor. Hij had me aangeraden op mijn eerste vergadering geen woord te zeggen. Ik heb daartoe ook de kans niet gekregen. De hele vergadering bestond uit een discussie tussen Berode en Geerts, die door hun drukke bezigheden slechts zelden samen op de bijeenkomsten aanwezig waren. Op het einde van de vergadering werd mijn stilzwijgen – zelfbeheersing in de praktijk – als uitermate positief beschouwd en werd ik rijp geacht om tot de redactie toe te treden, ondanks het feit dat ik voor die heren met mijn vijfenveertig jaar nog een jong broekje was.

Iemand die ik daar met genoeg terugzag was Frans Claes, een jezuïetenpater die in opdracht van zijn orde op latere leeftijd Germaanse filologie was gaan studeren om pater Verschueren op te volgen als hoofdredacteur van *Verschuereus woordenboek*, een woordenboek dat in de schaduw van het commerciële geweld van Van Dale altijd fel onderschat is.

In die tijd werd ook onderhandeld over een fusie met *Nederlands van Nu*. Jan Demol – die ooit de VBO mede opgericht had – was lid van beide redacties. Een fusie tussen het commerciële blad *Taalbeheersing* en het ledenblad *Nederlands van Nu* is er nooit gekomen. Inmiddels waren de pioniers allen een dagje ouder geworden of naar de taalhemel afgereisd.

Over taal

Met de grote vernieuwing van 1998 kreeg het blad een nieuwe naam (*Over taal*), een nieuw formaat (A4) en een jongere redactie, al bleven Johan Nootens, Fons Maes, de eeuwig jonge nestor-corrector Ton Fouwels, net als ikzelf, nog op hun post. Nieuwe redactieleden en auteurs kwamen aanvankelijk uit de taaladviesdiensten van het Vlaams Parlement en het Vlaams ministerie en met Marianne Boone en Natalie Hulsen kregen we eindelijk ook een vrouwelijke inbreng.

We hadden in het begin ook uitstekende cartoons van jonge mensen als Zaza en Nix, die al vlug bekender en duurder werden en uiteindelijk niet meer betaalbaar waren. Het blad ging nog meer

de richting uit van taalbeschrijving en taalbeschouwing, al waren er nog brieven schrijvende lezers die naar normering vroegen. ‘Is het bijdragen tot of bijdragen aan?’ Anderen zochten steun voor hun bekeringsijver: ‘Wanneer gaan jullie eens schrijven dat het werkgevers moet zijn en niet patroons?’

Op een van de eerste vergaderingen van de vernieuwde redactie stelde Johan Nootens voor om stante pede een honderdtal gallicismen de status van correct Nederlands te verlenen, zodat we althans van die gesel verlost zouden zijn. Hij had dat voorstel beslist nooit durven te doen toen Berode en Geerts er nog waren. Het zou trouwens niets uitgehaald hebben, want er komt nog altijd vertaald Frans bij. De NMBS lijkt nog altijd de ijzeren weg te zijn, want de kaartjesautomaat heet in onze stations *automatische verdeler van vervoerbewijzen*. In het Frans is een automaat immers een *distributeur automatique*. Zo werkt dat.

Het blad, dat nu geleid wordt door Filip Devos, kende wat de auteurs betreft een verschuiving naar academici en vooral naar jongeren – mannen en vrouwen – wat mij alleen maar tot vreugde kan stemmen.

Mijn redacteurschap is netjes verdeeld verlopen over zes jaar *Taalbeheersing in de praktijk* en zes jaar *Over taal*, maar het is al sinds 1987 dat ik geregeld bijdragen mag bezorgen. Als *Over taal* 2012 haalt – dat mogen we toch hopen – en deze krasse knar mag nog eventjes meedoen, dan vier ik een jubileum van 25 jaar medewerking. Is dat lang? Ik kom aan de helft van Ton Fouwels.

Hugo Brouckaert is vertaler, eredirecteur van de Taaldienst van de Senaat en publicist. Hij was van 1992 tot 2004 redactielid van Taalbeheersing in de praktijk en Over taal, waar hij nog altijd vast medewerker van is.

e-mail: hugo.brouckaert@skynet.be

Dossier

Mensen die het kunnen weten. Vijftig jaar taalbeleid en taaladvisering

RUUD HENDRICKX

'Ik verzoek u, in zoverre dat voor uw sector van belang kan zijn, aandacht te vragen voor de juiste uitspraak van de woorden biljart en titel. In biljart valt de klemtoon op de tweede lettergreep. De i van titel (samenstellingen en afleidingen inbegrepen) is lang.' Het is 13 september 1967. De

dienstorder is gericht aan het hoofd van de omroep. Aan het woord is Paul Vandebussche, de directeur-generaal van de BRT.

De gedelegeerd bestuurder van de VRT stuurt in 2011 geen taaladvies meer rond, en zeker niet naar de nethoofden van radio en televisie. De dienstorder is vervangen door een informeel mailtje en de niet-zus-maar-zo-aanpak is er nog wel, maar beperkt.

De laatste vijftig jaar is het denken over het Nederlands in Vlaanderen aanzienlijk veranderd. Om dat te kunnen begrijpen, moeten we nog veel verder terug. In grote lijnen kunnen we spreken van een beleid tegen het Frans dat langzamerhand een beleid voor het Belgische Nederlands is geworden. De openbare omroep heeft daar een grote rol in gespeeld.

Van 1830 tot 1930

Als België in 1830 onafhankelijk wordt, is het gebruik der landstalen volgens de grondwet vrij. In de praktijk is het Frans de officiële voertaal: wie aan het begin van de 19de eeuw een standaardtaal nodig heeft, spreekt Frans. Op een groepje idealisten na. Zij zoeken steun in Nederland en houden van 1849 tot 1914 om de twee jaar een Nederlands Taal- en Letterkundig Congres. Het verzet tegen het Franstalige culturele karakter van België groeit en enkele Vlaamse intellectuelen stichten

de Vlaamse Beweging. Die krijgt steun van een nieuwe Vlaamse middenklasse die zich tegen de Franstalige adel afzet, maar ook tegen het dialectsprekende volk.

In 1898 wordt het Nederlands verheven tot een officiële taal van België. Maar het ouderwetse, regionaal gekleurde 'Schoon Vlaams' dat in onderwijs en bestuur gesproken wordt, voldoet niet als tegenwicht voor de grote Franse cultuurtaal. Het voorbeeld wordt in het Noorden, in Nederland, gezocht.

De Vlaamse samenleving moet vernederlandst worden. Om dat te bereiken moet het hele onderwijs vernederlandst worden. Een belangrijke stap daarin is de vernederlandsing van de universiteit van Gent in 1930 en de splitsing van de universiteit van Leuven in de jaren zestig. Culturele centra moeten de Vlaamse cultuur en het Nederlands verspreiden. Vanaf de jaren dertig krijgt ook de radio die opdracht.

Van 1930 tot 1960

De omroep wordt ingezet in de strijd voor de Vlaamse eigenheid en in de verheffing van het Vlaamse volk, voor het invoeren en aanvaarden van het Nederlands. Daarom wordt er nadruk gelegd op de eigen, gemeenschappelijke, Vlaamse cultuur. Later, in de jaren vijftig, zal de televisie daar een nog veel grotere rol in spelen. Vanuit de overtuiging dat een groot deel van de gemeenschap een culturele achterstand heeft, legt de omroep zichzelf een educatieve taak op. Hij toont vooral de hoge cultuur – opera's zijn de amusementsprogramma's van die tijd – al zijn shows en quizzen in een voorname stijl niet uitgesloten. Hij heeft vooral een opvoedkundige rol, ook op het gebied van taal.

Het ligt voor de hand dat de omroep als presentatietaal de standaardvariëteit van het Nederlands kiest. Als openbare instelling moet hij model staan en het is ook de enige variëteit die de regionale verschillen kan overbruggen. Maar de culturele doelstellingen spelen de grootste rol: de taal is een gemeenschapsvormende factor en moet hetzelfde prestige hebben als het Frans.

In de praktijk valt het allemaal nogal tegen, omdat veel Vlamingen de standaardtalige uitspraak nog niet beheersen. Ook de populaire presentator Sus Van Eynde krijgt spreekverbod, omdat hij te Antwerps klinkt. Veel deskundigen spreken zo slecht dat woordkunstenaars hun teksten inspreken.

Van 1960 tot 1980

De jaren zestig en zeventig brengen politieke verandering in België. Door de grondwetswijziging van 1971 worden de taalgemeenschappen cultureel autonoom. In Vlaanderen wordt de openbare omroep daar meer dan ooit het symbool van. Tegelijk is men ervan overtuigd dat de eigen cultuur alleen maar gered kan worden door aansluiting te zoeken met Nederland. De Groot-Nederlandse gedachte ontstaat: de draagkracht van Vlaanderen zal groter worden door aansluiting met Nederland.

Paul Vandenbussche, directeur-generaal van de BRT, stelt dat 'wij steeds betere Vlamingen worden naarmate we onze banden met Nederland aanhalen'. In de jaren zestig en zeventig maken Vlaanderen en Nederland veel programma's samen of programma's worden uitgewisseld. De BRT probeert ook het Algemeen Nederlands meer ingang te doen vinden in Vlaanderen. Hij haalt presentatoren uit Nederland om te laten horen hoe het vlotte gesproken Nederlands klinkt. In diezelfde periode komt P.C. Paardekooper de Vlamingen Nederlands leren. Van 1964 tot 1973 loopt drie keer per week 'Hier spreekt men Nederlands'. Op een ludieke manier proberen Joos Florquin, Fons Fraters en Annie Van Avermaet de kennis, het gebruik en de aanvaarding van het Algemeen Nederlands te verruimen.

De omroep begint ook schooltelevisie te maken. Er wordt niet aan getwijfeld dat standaardtaal de taal van de omroep moet zijn, want is de standaardtaal ook niet de taal van het onderwijs? De omroep wordt er zich van bewust dat hij een belangrijke rol kan spelen bij de functionele uitbreiding en acceptatie van de standaardtaal. Uit

die tijd dateert de uitspraak dat 'een grap even grappig klinkt in keurig Nederlands, dat gezelligheid en gemoedelijkheid niet het monopolie is van een of ander dialect'.

In de jaren zestig organiseert de omroep voor het eerst binnenshuis het taaltoezicht op zijn uitzendingen. Daarvoor controleerden hoogleraren als Willem Pée wel eens het taalgebruik van de omroep. In 1961 wordt Karel Hemmerechts, de secretaris van de toenmalige directie, deeltijds belast met de taalcontrole. In 1971 neemt de eerste voltijdse taalraadsman van de omroep, Eugène Berode, zijn taak over.

Hemmerechts en Berode verscherpen en systematiseren de controle op het taalgebruik van de vaste omroepmedewerkers. Ze werken met de befaamde 'blauwe brieven', voorgedrukte A5'jes waarop ze fouten en correcties signaleren. Op een elitaire toon krijgen de omroepmedewerkers opmerkingen van 'mensen die het kunnen weten'. Berode zal later zeggen dat hij vooral gallicismen en dialectismen moest uitroeien. Het repressieve taalbeleid zorgt ervoor dat de Antwerpse huistongval bij de omroep verdwijnt.

Er wordt ook een voorzichtig begin gemaakt met preventief taalbeleid. Berode leest teksten voor de uitzending na. Onder zijn impuls worden eindredacteuren aangetrokken die de kwaliteit van de ondertitels moeten garanderen. Maar ook toen maakte de omroep zijn succesvolle series in het dialect.

In 1971 richt de Vlaamse overheid ook de Raad voor Taaladvies op. Daaruit vloeit de eerste Taaltelefoon voort. Berode zal vaak zeggen dat de omroep niet anders kan dan zijn taal verzorgen, als ook de overheid zoveel inspanningen levert om het goede gebruik van het Nederlands te bevorderen.

Van 1980 tot 1997

Midden jaren zeventig begint de Groot-Nederlandse gedachte van het toneel te verdwijnen. De aandacht verschuift in Vlaanderen van de culturele autonomie – die intussen verworven is – naar de politieke en sociaal-economische autonomie.

Daarmee verandert ook de relatie tussen omroep en publiek. Het publiek hoeft niet langer opgevoed te worden. De omroep besteedt meer aandacht aan wat het publiek wil en is in de eerste plaats een dienstverlener. De coproducties met Nederland vallen stil en de eigen Vlaamse cultuur krijgt weer alle aandacht. Door de opkomst van de kabel voelt de BRT de concurrentie van de buitenlandse

zenders en hij wil voortaan een omroep zijn die de gemeenschap aanvoelt als ‘van haar’.

De omroep twijfelt er niet aan dat zijn taal de standaardtaal moet zijn. Maar de noodzaak daarvan wordt vooral beargumenteerd vanuit een functioneel-communicatief standpunt. Ideologische argumenten zoals het streven naar culturele erkenning ruimen plaats voor praktische overwegingen.

In de jaren tachtig maakt de sociolinguïstiek opgang. Zij leert ons dat de Vlamingen wel Nederlands willen spreken, maar niet het Nederlands van boven de Moerdijk. Taalraadsman Berode ziet in dat overdreven repressiviteit tegen de eigen variant tot psychologische weerstand leidt en geeft enige ruimte aan variatie. Hij erkent het belang van stijlen en registers, en geeft aan dat het Nederlands van de omroep Belgisch-Nederlandse elementen, zoals institutionele termen en een eigen uitspraaknorm, mag bevatten.

Het beleid van de taal tuiniers, die het onkruid uit de Vlaamse taal-tuin willen wieden, houdt op te bestaan. Bij de BRT maakt het puristische taalbeleid plaats voor een adviserend taalbeleid, met veel aandacht voor taalvaardigheids- en schrijftrainingen.

Voor het eerst komt er kritiek op ‘een of andere gekuiste variant van het dialect’, die we nu tussentaal zouden noemen. Doordat er nauwelijks nog met Nederland samengewerkt wordt, is er nog weinig Noord-Nederlands op de openbare omroep te horen. De regionale radio-omroepen laten zelfs geregeld streektaal horen. Berode verdedigt het taalbeleid door te zeggen dat streektaal op de omroep niet nieuw is: fictie is altijd in iets anders dan standaardtaal gemaakt.

Op 9 september 1980 wordt het Taalunieverdrag ondertekend. Vlaanderen en Nederland spreken af dat zij gezamenlijk terminologische lijsten zullen maken. De Raad voor Taaladvies verliest daardoor een deel van zijn bevoegdheden, maar de Taaltelefoon, het taaladvies voor de burger, blijft bestaan.

Van 1998 tot nu

In 1998 wordt de Raad voor Taaladvies vervangen door de Dienst voor Taaladvies, die voortaan de Taaltelefoon zal verzorgen. De overheid voert zo een van de doelstellingen van het Taalunieverdrag uit, ‘de gemeenschappelijke bevordering van de kennis en het verantwoorde gebruik van de Nederlandse taal’. De Nederlandse Taalunie zelf installeert het Taaladviesoverlegcomité, waarin tien taaladviseurs uit Vlaanderen en Nederland elkaar geregeld ontmoeten en de taaladvisering in beide gebieden op dezelfde lijn brengen. De website *taaladvies.net* is het resultaat.

Ook in 1998 wordt de BRTN de VRT, een autonoom bedrijf dat

een beheersovereenkomst met de overheid sluit. De omroep moet een zo groot mogelijk aantal kijkers en luisteraars bereiken met programma’s die hun belangstelling wekken en eraan voldoen. De omroep engageert er zich toe kwaliteit te bieden op het gebied van vorm, inhoud en taal.

De nieuwe taaladviseur, Ruud Hendrickx, krijgt de opdracht het taalbeleid van de omroep vast te leggen in een Taalcharter. De omroep kiest als presentatietaal een aantrekkelijke, duidelijke en correcte standaardtaal waarin ruimte wordt gelaten voor het Belgische Nederlands. Tussentaal en dialect zijn in andere contexten niet uitgesloten. Met dat beleid zet de omroep de ontwikkeling voort die Berode in gang gezet had. Het nieuwe Taalcharter laat nog meer ruimte voor het Belgische Nederlands.

Het Taalcharter past in de veranderende visie op het Nederlands. De Nederlandse Taalunie, die bijna twintig jaar geleden is opgericht ter verdediging van het ene Nederlands, erkent dat het Nederlands één taal met drie regionale variëteiten is, die op een gelijkwaardige manier behandeld moeten worden. De omroep ziet zichzelf niet als een normbepaler, maar als een normverspreider. Hij verbindt er zich toe de standaardtaal zoals die door taalbewuste Vlamingen gesproken wordt als zijn presentatietaal te hanteren.

In 2011 gaan het taalbeleid en de taaladvisering ervan uit dat er in Vlaanderen een talige elite is, die zelf haar normen kan bepalen. Taaladviseurs zijn niet meer ‘mensen die het kunnen weten’, maar mensen die beschrijven wat de goede praktijken van de talige elite inhouden.

Ruud Hendrickx is VRT-taaladviseur. Van 1991 tot 1997 was hij redactielid van Taalbeheersing in de praktijk.

e-mail: ruud.hendrickx@vrt.be

Te boek

'Musts' in de neerlandistiek

FILIP DEVOS

Over taal publiceerde in de periode 2003-2011 exact 254 recensies van nieuw verschenen taaluitgaven. Een overzicht is te vinden in de Klap-per Over taal jaargang 1998-2010, een klap-per die jaarlijks bijgewerkt wordt. Van 1998 tot 2006 heette de recensierubriek 'Toonaangevend'; vanaf 2006 werd dat 'Te boek', want ook boeken die de 'toon niet aangeven' komen natuurlijk ter sprake in het tijdschrift.

In chronologische volgorde (van het verschijnen van de recensie in Over taal) geven we in dit nummer een selectie van 20 'musts' – toonaangevende werken dus – in de neerlandistiek met een citaat uit de betreffende recensie.

W. Haeseryn, K. Romijn, G. Geerts, J. de Rooij en M.C. van den Toorn, *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Tweede, geheel herziene druk. Groningen/Deurne: Martinus Nijhoff/Wolters Plantyn, 1997, ISBN 90 6890 490 6.

Dertien jaar na de eerste editie (ANS-1) ligt de tweede editie (ANS-2) in de boekhandel. Dat ANS-2 vollediger is dan haar voorganger, valt alleen al uit het aantal bladzijden af te leiden. ANS-1 bevatte zo'n 1300 pagina's in één deel, ANS-2 beslaat er zo'n 2000 in twee delen.'

'ANS-2 is in menig opzicht een verbeterde versie van ANS-1; de tweede editie van deze spraakkunst bevat een schat aan degelijke, volledige informatie en biedt daardoor antwoord op heel veel vragen die bij een taalgebruiker kunnen opkomen en hem heel wat nuttige inzichten kunnen bijbrengen. De informatie is door de verbeterde opbouw en het bewerkte register ook veel toegankelijker dan in ANS-1' (*Over taal*, 1998, nr. 3).

Dr. Riemer Reinsma en drs. Will Hus, *Prisma Voorzetsels*. Tweede herziene druk. Utrecht: Het Spectrum, 1999, 273 blz., ISBN 90 274 6677 7.

'Dit woordenboek, uitvoeriger dan zijn voorgangers, is een juweeltje' (*Over taal*, 1999, nr. 3).

M. Steehouder en C. Jansen, *Leren communiceren. Handboek voor mondelinge en schriftelijke communicatie*. Vierde geheel herziene druk. Groningen: Wolters, 1999, 540 blz., ISBN 90 01 80826 3.

'Deze vierde druk ligt in de lijn van de vorige. Sterke punten van dit handboek zijn – nog steeds – de interne consistentie, de volledigheid en de overvloed aan nauwkeurig uitgewerkte voorbeelden. Zo slagen de auteurs erin om vaak uiterst complexe materie tot een overzichtelijk en praktisch bruikbaar geheel te verwerken.'

'Het is een handboek dat zijn eigen principes op een bewonderenswaardige manier waarmaakt, kortom een standaardwerk in het domein van de mondelinge en schriftelijke communicatie. (Vraagje aan het auteurs-team: mogen er ook wat voorbeelden uit Vlaanderen bij?)' (*Over taal*, 2000, nr. 4/5).

Josée Heemskerk en Wim Zonneveld, *Uitspraakwoordenboek*. Utrecht: Het Spectrum, 2000, 857 blz., ISBN 90 274 4482 X.

'Hoe dan ook, dit *Uitspraakwoordenboek* wordt het nieuwe standaardwerk, zowel voor moedertaalsprekers als voor anderstaligen, niet alleen omdat de fonologische inleiding zo degelijk is, maar vooral omdat het gebruiksvriendelijkheid combineert met volledigheid (zelfs plaatsnamen in Herzegovina vindt u er) en nuancering. Het is nu wachten op een audioversie op cd-

rom. Een nieuw startproject voor Lernout en Hauspie?’ (*Over taal*, 2001, nr. 3).

Jan Renkema, *Schrijfwijzer*. Vierde geheel herziene editie. Den Haag: Sdu, 2002, 468 blz., ISBN 90 75 56604 2.

‘De *Schrijfwijzer* bevat een massa bevattelijke tips, nuttige vuistregels en verhelderende voorbeelden. Renkema put uit zijn ontzaglijke praktijkervaring en slaagt erin lastige kwesties toegankelijk te maken voor de geïnteresseerde niet-taalkundige. Schrijvers die snel een duidelijk antwoord zoeken op een taalvraag, zullen zich over de aanschaf van de *Schrijfwijzer* zeker niet beklagen, want het is een uitstekend naslagwerk met adviezen voor goed taalgebruik’ (*Over taal*, 2003, nr. 1).

L. Brouwers en F. Claes, *Kramers Het juiste woord*. Zesde druk. Antwerpen/Utrecht: Het Spectrum, 2002, ISBN 90 712 0652 1.

‘Om maar te zeggen; *Het juiste woord* is een prachtig curiosum voor wie ’s avonds bij de haard wat gezellig wil rondstruinen in die copieuze collectie betekenisverwante woorden en uitdrukkingen of voor wie lekker ontspannen een kwartiertje kan zoeken naar een verrassende uitdrukking of een vergeten synoniem. Maar zolang ze *Het juiste woord* niet op cd-rom uitgeven, blijft zijn fraaie rug hoe dan ook mijn bureauwand opvrolijken. Buiten handbereik’ (*Over taal*, 2003, nr. 1).

Piet de Kleijn, *Combinatiewoordenboek van Nederlandse substantieven met hun vaste verba*. Amsterdam: Rozenberg Publishers, 2003, 744 pagina’s, ISBN 90 5170 722 3, 40 euro.

‘Woordenboeken of lexica samenstellen is en blijft natuurlijk een heikele zaak, maar het *Combinatiewoordenboek* vult als vuistdik nieuw woordenboek een echte lacune in de Nederlandse lexicografie. Jammer is het misschien dat er geen aandacht is voor Noord-Zuidverschillen, want die zijn er ongetwijfeld wel in talrijke mate op dit gebied. Los daarvan dient dit werk (“pionierswerk” noemt de auteur het, en dat is voor het Nederlandse taalgebied inderdaad ook terecht) zich niet alleen aan als een praktisch woordenboek voor de eerste- of tweedetaalleerder (wat in de inleiding terecht benadrukt wordt), maar ook als een bron voor verder lexicaal-semantic onderzoek naar vaste verbindingen, een toch wel fascinerend, maar ietwat verwaarloosd aspect van (onze) taal(kunde)’ (*Over taal*, 2004, nr. 4).

***Grote Van Dale op cd-rom. 1.3 Plusversie*. Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie, 2004.**

‘Wij zijn in elk geval in de wolven over het gebruiksgemak van de elektronische *Van Dale*. Als u veel met taal bezig bent en een beetje met een computermuis overweg kunt, dan is de aanschaf van de jongste elektronische *Van Dale* zeker het overwegen waard’ (*Over taal*, 2004, nr. 5).

Nicoline van der Sijs, *Groot Van Dale Leenwoordenboek. De invloed van andere talen op het Nederlands*. Van Dale Lexicografie, Utrecht/Antwerpen, 2005, 684 blz., ISBN 90 6648 027 0, 55 euro.

‘Het *Groot Van Dale Leenwoordenboek* dient zich niet alleen aan als een degelijk en handig naslagwerk, maar ook als een leuk lees- en bladerboek’ (*Over taal*, 2006, nr. 1).

Ton den Boon en Dirk Geeraerts, *Van Dale groot woordenboek van de Nederlandse taal. Veertiende, herziene uitgave*. Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie, 2005, xlv, 4464 blz. ISBN 90 664 8427 6, 179 euro.

‘Vernieuwend is de editie alleen al omdat er ruim 9000 nieuwe trefwoorden opgenomen zijn, zoals *mezze*, *prepaid*, *beatrixkapsel*, *inburgeringsplicht* en *bollywoodromantiek*. Maar er is meer. Voor het eerst is een steunkleur toegepast in het drukwerk, voor het etymologische gedeelte, en voor het eerst bevat de cassette ook een cd-rom.’

‘De veertiende *Van Dale* – 160 bladzijden dikker dan de vorige editie – wijdt nog altijd een zestal bladzijden aan titulatuur, en je kunt je afvragen in hoeverre aanspreekvormen als *De Weledelgestrengste Heer/Vrouw* (voor Nederlandse ambtenaren ‘van schaal 10 t/m 13’) en *De Hoogedelgestrengste Heer/Vrouw* (voor ambtenaren ‘vanaf schaal 14’) nog thuishoren in zo’n woordenboek’ (*Over taal*, 2006, nr. 2).

Hans de Groot (hoofdred.), *Van Dale Groot Uitdrukkingenwoordenboek. Verklaring en herkomst van moderne uitdrukkingen*. Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie, Amsterdam/Brussel: The Reader’s Digest, 2006, ISBN 90 6648 317 2, 1188 blz., 69,95 euro.

‘In de nieuwe uitgave zijn ongeveer 250 nieuwe uitdrukkingen toegevoegd, aldus het voorwoord. Het betreft hiaten uit de vorige

editie (bv. *recht door zee gaan*) én uitdrukkingen die de afgelopen zeven jaar in zwang zijn gekomen (bv. *de as van het kwaad, de leugen regeert of een kort lontje hebben*). ‘Bijzondere aandacht’ gaat er in de nieuwe editie ook naar Belgisch-Nederlandse uitdrukkingen zoals *in hetzelfde bedje ziek zijn, gebeten door de microbe, overkop gaan, naar de vaantjes, de hoofdvogel afschieten, met een baksteen in de maag geboren worden of moet er nog zand zijn?*’ (*Over taal*, 2007, nr. 1).

W. Smedts, W. Penninckx en P. Buyse. *Correct taalgebruik, 8ste bijgewerkte druk, Kortrijk-Heule: UGA, 2006, ISBN 90 6768 808 8, 325 blz., 29 euro.*

‘Deze taalgids is de vrucht van jarenlange arbeid van Paul Buyse en Willy Penninckx, die tijdens hun carrière als ambtenaar veelvuldige afwijkingen van het Standaardnederlands verzameld hebben. Willy Smedts heeft de traditie voortgezet vanuit zijn functie als hoogleraar Nederlandse taalkunde en zijn activiteiten bij het Taaladviesoverleg van de Nederlandse Taalunie (met als belangrijkste product www.taaladvies.net).

Correct Taalgebruik bevat meer dan 1000 woorden en verbindingen die Vlamingen frequent gebruiken, maar die volgens de auteurs niet als algemeen Nederlands beschouwd kunnen worden. Het punt daarbij is – zoals Willy Smedts zelf in zijn inleiding al aangeeft – in welke mate de gewraakte taalverschijnselen, die vrij algemeen voorkomen in de taal van behoorlijk Nederlands sprekende Vlamingen, die bovendien ook de wil hebben goed Nederlands te spreken, als een acceptabele variant van het algemeen Nederlands beschouwd mogen worden. Willy Smedts is veeleer een strikte opvatting over dat algemeen Nederlands toegedaan en categoriseert de bovengenoemde taalverschijnselen als regionaal. Hoewel hij meteen zelf in de inleiding bij deze taalgids aangeeft dat sommige taaladviseurs in Vlaanderen zich tegen dit rigide standpunt afzetten’ (*Over taal*, 2007, nr. 1).

Nicoline van der Sijs, *Calendarium van de Nederlandse taal. De geschiedenis van het Nederlands in jaartallen. Den Haag: Sdu Uitgevers, 2006, ISBN 90 12 11737 2, 338 blz., 25,95 euro.*

‘Een huzarenwerk. Dat is het minste wat men kan zeggen over het pas verschenen *Calendarium van de Nederlandse taal. De geschiedenis van het Nederlands in jaartallen* van Nicoline Van der Sijs. Eind 2006 kreeg Van der Sijs voor haar complete werk de Prins Bernhard Cultuurfonds Prijs voor de Geesteswetenschappen. Dat maakte het haar mogelijk dit nieuwe boek te schrijven. In dit werk wordt ‘in chronologische volgorde de externe geschiedenis van de

Nederlandse taal beschreven [...] kortom: alles wat er mét het Nederlands is gebeurd’.

‘Heel wat aandacht in dit *Calendarium* gaat naar de ontwikkeling van de woordenschat, met name naar woorden die voor het eerst gebruikt werden. Enkele voorbeelden: 1956: frisdrank, 1960: smartlap, 1965: ooggetuige, 1969: aaibaarheidsfactor, 1979: tuin winterklaar maken, 1971: allochtoon, 1983: streektaalfunctionaris, 1989: Verkavelingsvlaams, 1992: afvalbaron, 1994: flitspaal, 1996: witte mars, 2000: bama-model. Een monumentaal boek, en een buitengewone aanwinst voor de neerlandistiek’ (*Over taal*, 2007, nr. 3).

Ton den Boon, *Van Dale Groot Vergelijkingswoordenboek. Verklaring en herkomst van vergelijkingen. Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie, 2007, ISBN 978 90 648 084 1, 494 blz., 49,95 euro.*

‘Een inventaris van dergelijke (‘echte’) vergelijkingen heeft Ton den Boon verzameld in het pas verschenen *Van Dale Groot Vergelijkingswoordenboek*. Het bevat schitterend corpusmateriaal: hier bieden zich alweer veel wegen aan voor verder onderzoek naar idiomatisch taalgebruik, niet alleen in het Nederlands, maar ook in contrastief perspectief.

Het *Van Dale Groot Vergelijkingswoordenboek* is het eerste vergelijkingswoordenboek in Nederland en België. Het bevat 3633 vergelijkingen, die meestal beginnen met ‘zo...als...’. Zo vinden we het substantief *kristal* terug in vergelijkingen als *breekbaar als kristal, een stem als kristal, helder als kristal, klaar als kristal, puur als kristal* en *rein als kristal*. Maar ook vergelijkende samenstellingen van het type *kristalhelder, aalglad, aardbeirood, aardebruin* en *azijnzuur* zijn erin opgenomen. Die vertonen in hun dieptestructuur immers dezelfde betekenisrelatie’ (*Over taal*, 2008, nr. 1).

Renata de Bies (m.m.v. Willy Martin en Willy Smedts), *Prisma woordenboek Surinaams Nederlands. Amsterdam: Het Spectrum, 2009, ISBN 978 90 491 0054 4, 205 blz., 24,95 euro.*

‘Met dit materiaal valt veel verder lexicologisch onderzoek te doen. Denken we maar aan allerlei vormen van betekeniswijziging (*achteruitgaan* in de betekenis ‘mager worden’) of aan de woordvorming, met afleidingen (*beschelpen*, ‘de oppervlakte van een terrein/straat met schelpen bedekken’, *bussen* (‘al zingende en feestvierende in een bus rondrijden ter gelegenheid van een (kinder)verjaardag’), samenstellingen of combinaties (*duimslipper*, ‘slipper met een bandje om de grote teen en één om de wreef’). Leuk ten slotte is het dat enkele woorden in het Belgisch en het Surinaams Nederlands gangbaar blijken te zijn, maar niet in het Nederlands Nederlands:

bavetje, gaan (in de betekenis 'zullen'), *grasmachine, hospitaliseren*' (*Over taal*, 2009, nr. 2).

Guy Janssens en Ann Marynissen, *Het Nederlands vroeger en nu*. Leuven/Voorburg: Acco, 2008 (derde, herwerkte uitgave), ISBN 978 90 334 7070 7, 276 blz., 34 euro.

'Het gaat om een externe geschiedenis van het Nederlands: 'de lotgevallen van de verschillende variëteiten van de Nederlandse taal, zoals de dialecten, de standaardtaal en de groepstalen, in hun brede politieke, maatschappelijke en culturele context'. Dat laatste, de politieke en cultureel-maatschappelijke kadering van de taalontwikkeling, is het sterke punt van dit boek. Deze inleiding is verder zeer sterk in de beschrijving van het moderne Nederlands, met al zijn variatie in geografische spreiding, sociale klasse, etnische groepen en leeftijd' (*Over taal*, 2009, nr. 2).

J. M. van der Horst, *Geschiedenis van de Nederlandse syntaxis*. Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2008, ISBN 978 90 5867 646 7, 2014 blz., 210 euro.

'In dat monumentale naslagwerk belicht Joop van der Horst, hoogleraar Nederlandse taalkunde aan de Katholieke Universiteit Leuven, de geschiedenis van de Nederlandse syntaxis. Daarmee wordt de *GNS* de diachrone tegenhanger van de *ANS*. Het is een algemeen rijke inventaris geworden van de Nederlandse woordsoorten en zinsbouw door de eeuwen heen.'

'Ik maak me geen illusies over de receptie van deze geschiedenis', aldus Van der Horst in zijn inleiding. Dat is zeer bescheiden voor een man die hier ongetwijfeld jaren en jaren – alleen al wat lectuur en inventarisatie betreft – aan gewerkt heeft. Het geheel is voortreffelijk. Zeker voor de specialist die met wat kennis van zaken en inventiviteit het geheel kan doorgronden. De toegankelijkheid voor de geïnteresseerde leek daarentegen moet met wat extra zoekfuncties in een tweede uitgave veel opener en makkelijker kunnen worden. Dit naslagwerk verdient dat zeker, maar dat is allicht meer een kwestie van de uitgever dan van de auteur van deze *GNS*' (*Over taal*, 2009, nr. 5).

Dr. Marlies Philippa, dr. Frans Debrabandere, prof. dr. Arend Quak, dr. Tanneke Schoonheim en dr. Nicoline van der Sijs, *Etymologisch woordenboek van het Nederlands*, Amsterdam: Amsterdam University Press, 2009, ISBN 978 90 8964 184 7,

(A-E; 2003; 725 blz. - F-Ka; 2005; 659 blz. – Ke-R; 2007; 695 blz. – S-Z; 2009; 687 blz.), 198 euro.

'Een andere vernieuwing, wat praktisch volledig ontbreekt in bestaande etymologische woordenboeken, is de grote aandacht voor woordsemantiek, voor betekenisverschuivingen of de ontwikkeling van de woordbetekenissen in de tijd. Dat blijkt duidelijk uit de doelomschrijving die de redacteuren in hun inleiding geven: 'Het doel van etymologie is om na te gaan wat de oudste vorm en wat de oudste betekenis van een woord was voor zover we die kunnen achterhalen, hoe het woord zich daarna heeft ontwikkeld en natuurlijk ook waardoor die ontwikkeling beïnvloed is. Woordgeschiedenis dus.' En die geschiedenis van woorden levert meteen ook 'een boeiend inzicht in de cultuurgeschiedenis'.

'Etymologie ('waar komt een woord vandaan?') is iets wat de taalgebruiker uitermate boeit. De *Grote Philippa*, zoals het *EWN* inmiddels al genoemd wordt, komt door zijn toegankelijkheid zeker tegemoet aan die interesse van het grote publiek' (*Over taal*, 2010, nr. 1).

***Van Dale Thesaurus. Synoniemen en betekenisverwante woorden*. Utrecht/Antwerpen: Van Dale Uitgevers, 2010, ISBN 978 90 6648 877 9, 934 blz., 79 euro.**

'Deze thesaurus is vooral interessant om op hyponiemen van bepaalde woorden te komen: voor *schoen* is er bijvoorbeeld specifiek: *balletschoen, bergschoen, bordeelsluiper, kistje, klomp, laars, lakschoen, mocassin, molière, overschoen, galoche, pantoffel, slof, pump, puntschoen, sandaal, jezusnikes, schuit, slipper, (e)spadrille, sportschoen, stapper, wandelschoen, waterschoen, (water)sjoffel*. Een handig naslagwerk dus dat de belangrijkste betekenisrelaties in het lexicon weergeeft' (*Over taal*, 2010, nr. 5).

Willy Martin (hoofdred.), *Prisma groot woordenboek Afrikaans en Nederlands*. Houten/Antwerpen: Unieboek/Het Spectrum, 2011, ISBN 978 90 4910 2562, 2228 blz., 69,99 euro.

'Dit 'eerste geamalgameerde woordenboek', een 'unicum in de lexicografie', is een (contrastief) leeswoordenboek dat niet alleen de beeldrijkheid van het Afrikaans aantoonst (vb. *moltreinen, vonkelwijn*), maar ook een schat aan informatie bevat voor verder (lexicologisch) onderzoek' (*Over taal*, 2011, nr. 4).

Begin nooit een tijdschrift!

HUGO BROUCKAERT

Ooit ben ik 'taal en letteren' gaan studeren omdat ik van literatuur hield. De desillusie was groot. Wist ik veel dat ik aan de universiteit mijn tanden zou stukbijten op Hoogduitse klankverschuivingen, niet-exclusieve disjuncties en svarabhaktivocalen. Mijn reactie was fel. 1962 moest mijn *annus mirabilis* worden. De bloeitijd van het existentialisme was voorbij en ik zou een literair-cultureel tijdschrift opstarten dat een heel nieuwe periode zou inluiden.

Het blad moest een naam hebben die een zekere ernst uitstraalde, maar toch niet te saai mocht klinken voor de jongere generatie die ik tot mijn doelpubliek rekende. Het kwam me voor dat de naam van een eerbiedwaardig blad als bijvoorbeeld 'Dietsche Warande en Belfort' een slaapverwekkende onverteerbaarheid suggereerde. Die duffe kleurloosheid van de naamgeving werd datzelfde jaar slechts overtroffen door een nieuwe publicatie, losbladig dan nog, met als titel 'Taalbeheersing in de administratie'. Grauw en afstompend!

Het tijdschrift waarvan ik de trotse oprichter was, noemde ik 'Nieuwe Cultuurspiegel'. Dat leek me een correcte naam te zijn. Met cultuur loop je geen risico en maak je zelfs kans op subsidies, terwijl het woord spiegel iets beschouwends en reflecterends heeft. Een sympathisant had me aangeraden het woord 'cultuurspiegel' te laten voorafgaan door het adjectief 'nieuwe', dat de suggestie moest wekken dat een paar onnadende klungelaars tevoren al iets geprobeerd hadden met cultuurspiegel zonder nieuwe, maar in hun amateurisme roemloos ten onder waren gegaan.

Het eerste nummer schreef ik onder een aantal raak gekozen pseudoniemen helemaal alleen vol. In het wervende voorwoord begroette ik met grote vreugde het nieuwe blad, dat ondanks de verstikkende concurrentie ongetwijfeld een leemte zou vullen en in een behoefte voorzien. Het zou naar vorm en inhoud gunstig afsteken ten opzichte van al wat bestond, met diepgravende artikelen van algemeen belang. De redactie – dat was

ik dus – hoopte op een vruchtbare wisselwerking met de lezers. Met dit toonaangevend blad zou een nieuw tijdperk ingaan.

Ik begon met zeven door mezelf getypte exemplaren, die vanaf de vierde doorslag met carbonpapier moeilijk leesbaar waren. In die tijd was een printer gewoon een drukker, en zo'n vakman kon ik me niet veroorloven. Ik herinner me dat ik van het eerste nummer welgeteld één exemplaar verkocht aan een taxichauffeur die destijds frequent de studenten kroegen bezocht, iets wat toevallig ook tot mijn bezigheden behoorde. Hij was zelf een twaalfstal jaren student geweest, gespreid over verschillende faculteiten, en had uiteindelijk voor een eerbaar beroep gekozen. Ik wijzigde de naam van het blad in 'Achteruitkijkspiegel', mijn eerste abonnee ter ere.

Vanaf het tweede nummer had ik twee abonnees, mijn lief¹ en ikzelf, waarna ik drie nummers lang ter plaatse bleef trappelen. Een nieuw lief bracht afwisseling in de lezerskring, evenwel zonder de verhoopde stijging van de oplage.

Het zevende nummer werd mijn literair testament. In het woord vooraf liet ik weten het vooropgezette doel zo goed als bereikt te beschouwen en besloot ik het initiatief aan opkomend talent over te laten.

U begrijpt mijn voldoening nu ik dit voorliggende stukje – een herinnering aan vijftig jaar geleden – gepubliceerd krijg in een aantrekkelijk uitgegeven tijdschrift dat vijftig jaar bestaat, al heeft het dan ook twee naamswijzigingen ondergaan.

Als ik het recente oordeel van sommige academici over het intellectuele peil van de jeugd mag geloven, heet dit blad binnenkort misschien 'Aap, noot, mies'.

Leuk toch?

¹ Een lief was in die tijd iemand van het andere geslacht met wie men hand in hand op straat durfde te lopen.

Quiz over taal

Test uw kennis van 50 jaar *Over taal*

NATALIE HULSEN

Los de vragen op – de antwoorden vindt u in dit jubileumnummer – en ontcijfer de sleutelzin. Stuur uw antwoord voor 1 januari 2012 naar abonn@uga.be of naar UGA, Stijn Streuvelsstraat 73, 8501 Kortrijk-Heule, en maak kans op een van de 20 prijzen in de vorm van boeken of abonnementen. Veel succes!

1. Wie is volgend jaar 25 jaar vast medewerker en aanvankelijk tevens redactielid van *Over taal*?

1

13

2. Hoe heet de uitgebreide bijdrage in *Over taal* over bijvoorbeeld de spelling van Engelse werkwoorden, nominale stijl of moeilijk juridisch taalgebruik?

4

3. Welke gelijkaardige taalzorgrubriek was de voorganger van 'Broodje taal'?

9

11

18

4. *Taalbeheersing in de praktijk* is de opvolger van *Taalbeheersing in de ...* ?

17

6

5. Welk redactielid is er al van in den beginne bij?

14

3

6. Verzamelnaam voor alfabetisch register, auteurslijst en gerecenseerde stukken in *Over taal*, vanaf 1998?

7

15

7. Het aantal jaren geleden dat *Over taal* een adviesraad oprichtte?

16

5

8. De volledige auteursnaam van een van de pioniers van *Taalbeheersing in de administratie*, die als volgt werd afgekort: W. Px?

8

10

9. Aanvankelijke doelstelling van *Taalbeheersing in de administratie*, ook synoniem van purisme?

2

12

SLEUTELZIN:

1 2 3 4

5 6 7 8

9 10 11 12 13

14 15 16 17 18